

optime interpretatur *excussio*, a radice נָכַח *noceph*, id est, *excidit, occidit*: unde נָכַח *noceph*, *strictura*, hoc est: *oleum extrema desussio* et quasi excisio, Isaia xviij, 6. Ad summam quidquid in Hebraicorum litterarum interpretatione violentum invenias apud Hieronymum, Grecis indubitanter ascribendum scias: ne in sexcentos prolapus errores, illi temere necius imputes, quod ipsemet abijciendum decernit. Uique non te lateat et quo fonte hauserit Hieronymus et interpretatiorem alphabeti Hebraeorum, et litterarum conationes; conito gradu ad superius capitulum Evagrii in nomen IIIII, ut revertaris admonere.

Multa similia argumenta cateratim proposita leguntur pagina 139 Summæ Biblicæ: et quamvis invalida sint ac levia, nullum tamen aspensorem ex his que vera responsione nondum enervare poterunt eruditioris Hieronymianæ vindicæ studiosi. « Multas, inquam, Hieronymus affert interpretationes, quæ virum Hebraice doctum non decet: quales v. g. sunt istæ: David, *manu fortis*; Cherubin, *multitudo scientiæ*; Moab, *aqua paterna*; Carmelus, *scientiæ circumcisiōis*; Ammon, *filius generis mei, vel populus noster*; Beel-sephon, *ascensus speculæ*; Sin, *odium*; Alus, *fermentum*; Pharan, *onager, aut, feritas*; Ressa, *fronti*; Harada, *miraculum*; Thare cum An 7, *malitia, vel pastura*; et cum Beth, *abector, vel depulsor*; Asmona, *festinatio*; Bene-jaacan, *filii necessitatis, seu stridoris*; Iobatha, *bonitas*; Asiongabar, *ligna viri, sive dolationis hominis*; Phasga, *dollatus*; Zin, *mandatum*; Joabacim, *acervi lapidum transeuntium*; Dibongad, *fortiter intellecta tentatio*; Aaron, *montanus*; Arnon, *maledictio*; Almon Diblathaiema, *contemptus plugarum* [Leg. palatharum], sive *opprobriorum*; Nabo, *conclusio*; Abel Asitim, *luctus spinarum*; Ulam, *prius*. »

Qui filia hæc obijciunt Hieronymo, vel imperiti habendi sunt in lingua Hebraica, vel litigandi studiis mirifice dediti. Quis enim mediocriter excultus Hebraeorum sermone ac disciplinis, ignorare potuit David vocabulum non solum *dilectum* interpretari, verum etiam *manu fortem*? Utrouque modo Greci illud nomen interpretantur supra in Fragmentis libri Nominum in Lexico Origeniano, col 628. Δαβὴδ, Δαβὴδ, Δαβὴδ, ἡ γέννησις τοῦ θεοῦ, ἡ ἀποκατάστασις, etc., David, *fortis manu, vel solus desideratus, vel dilectus*, etc. Utrouque modo similiter Hieronymus col. 53. David, *fortis manu, vel desiderabilis*, Col. vero 107, David *desiderabilis*; nihil amplius addendo. Unde satis liquet Hieronymum pro re nata Commentariis in Ezechielem, David, *manu fortem* exposuisse more Grecorum: eam alibi juxta proprietatem lingue Hebraicæ et radicem dicit *dad*, aut *dod*, idem nomen interpretatur *desiderabilem, sive amabilem*. Porro *fortis manu* dicit David dici potuit a verbo דָּד *jada*, et quo nomen *Judo* sumptum fuisse indoctis etiam patet: sed apud Grecos hujusmodi etymologiam a voce Hebræa דָּד *de-rivari exploratum mihi est*; quia Greci eam exprimit *δαβὴδ γὰρ*, non *δαβὴδ γὰρ*. Hebræum enim דָּד *dat*, idem placet significat, quod Grecorum

δαβὴδ, id est, *sufficiens*. Ineptia igitur et indigna suo auctore expositio hæc est, quam apud Hebræorum invenio. Nec male veteres litterarum *Vau* addebant, ut esset pronomen *suis*: quasi sibi sufficeret manu, hoc est, qui manu potens esset ac fortis. Vocabulo autem *manu* exprimi, nullum Hebrææ lingue tyronem lateat. « Nefas erat apud veteres Hebræos nomen Deo proprium illi mortalium adscribere. Maxime autem Deo proprium est, quod sibi sufficit manu, hoc est, quod nullius eget auxilio; quod propria virtute omnia possit, et sit vere דָּד *Saddai*, sibi sufficiens. Non ergo in nomine David *Vau* litteram addebant Veteres, nec fortasse legebant דָּד *et tribus primis litteris nomen conficiebant, quod etiamnum cum dubis non sufficerent*. Fictitia sunt isthæc et ludo proxima. Sed *Vau* scriptam in vocabulo דָּד *David*, accipiebant pro *Jod*, ut esset in eo דָּד *dat*, et דָּד *jad*, id est, *fortis, et manus*. Perinde enim est apud Hebræos, quod verba scribantur in medio per *Vau*, aut per *Jod*: unde verbum substantivum fuit דָּד *hada*, vel דָּד *haja* scribitur; nec aliud significat quouomodo illud scribas. Apud Grammaticos quoque Hebræos verba, quæ habent *Jod* prosecunda radicali, dicuntur quiescentia *Am*, *Vau*. Hæc interim juxta medioeritatem sensus mel breviter strictissime respondi. Cæterum scire debet Lector, in istiusmodi disputationibus molestiam in legendo non debere subrepere: quia facile et nos potuimus aliquid ementiri, quod ex una voce solveret questionem, sicut et cæteros facile monstravimus. Sed magis condecet ob veritatem laborare paulisper, et peregrino aurem accommodare sermoni, quam de aliena lingua fictam falsamque referre sententiam.

In expositione vocis *Cherubin* et *Carmel*, nihilo felicius responso Hebraizantis quam fuit præcedens: et miror scriptorem fama eruditioris Hebraicæ apud multos celeberrimam illa ignorasse vulgares Lingue sanctæ radices; ut dum errores Hieronymi reprehendit, proprias ostendat: « *Interpretationes, inquit, Cherubin et Carmel veteris sunt si statuoamus קָרָה Kara apud Veteres significasse consequitur; quod omnimodum veri similitudinem consequitur ex Rabinorum usu, quibus verba Kara est legere, unde קָרָה kara, lectura, scilicet sacra, hoc est, Scriptura sancta; que est totius scientiæ fons.* »

Pessime stateretur nomine *Cherubin* et *Carmel* significare *multitudinem scientiæ, et scientiam circumcisiōis*; quamvis קָרָה Kara apud Veteres scientiam significanti habuisset. Nam quis neciat vocabula קָרָה *Cherubin*, et קָרָה *Karmel*, et themate נָכַח *nachar*, quod Latine venit *cognovit*, et in Hiphil דָּרַךְ *hikkir, agnovit, cognovit?* דָּרַךְ *hakkara*, quoque exprimitur *agnitio*. Itaque nomen *Cherubin* compositum intellige ex נָכַח *nachar*, et דָּרַךְ *rabab*: que cum sint verba defectiva apud Hebræos, haud dubie nomina ab illis derivata litteras aliquot radicales amittere debent in compositione. דָּד *rab* autem *multitudinem* significat, et

הַכָּרָה *hachara, scientiam*: unde vox *Cherubin* facile interpretatur *multitudo scientiæ*. Ex *nachar* similiter, et ex כָּרָה *mul*, nomen *Carmel* derivatum, *scientiam circumcisiōis* significat, juxta proprietatem lingue Hebraicæ: quia mul redditur Latine *circuncidit*. Has sine fuce puerili Hebraicorum Nominum etymologiis proponimus; ut sciat lector studiosus, quantis sibi locus factus sit in multis hodiernorum Criticorum libris, quibus Hebraica eruditio Hieronymi impugnatæ temere, vel indocte defenditur. Sed pergamus ad reliqua.

Nomen pariter *Bene-jaacan* male vexatum, corruptum, ac violenter interpretatum apud criticos Scriptores, probat sequens ejusdem nominis expositio: Pro Benejaacan, scriptum fortasse fuit a magno Doctore Benejaacan; eoque pacto recta erit interpretatio illi stridoris, a radice דָּרַךְ *trendit*. Nil dico de bene, aut benei: nemo quippe ignorat ea voce illos denotari.

Si sic licet quadrata mutare rotundis, וַיִּקַּח *Ben jaacan*, cum ficto וַיִּדְרַךְ *Beni Benejaacan*; nulla erit ambigua, nulla explicatu difficilis Hebraicorum Nominum interpretatio. At nemo concedit tyroni imperio linguæ Hebrææ, tot in una voce depravationes; et הַכָּרָה *Hek* legatur pro *Am*, et *Ros* addatur ad sollicitandam etymologiam Hieronymi, quæ sermoni Hebræo conformiter fluit e verbo וַיִּקַּח *ue*, vel וַיִּקַּח *ac*, id est, *angustavit, molestus fuit, vexavit*: aut absolute, *arctatus, pressus, afflictus fuit*. Hinc וַיִּקַּח *aca*, *angustia, molestia, paupertas*: in plurali וַיִּקַּח *acethin*, et וַיִּקַּח *acan*, hoc est, *angustia*, etc. Apud Judæorum quoque magistro וַיִּקַּח *avac*, significat *fortis*. Recedant igitur ac perpetuum exsulent ab hac Apologetica pro Hieronymo disputatione contorta prorsus et alienæ etymologiæ nominum, vel etymologiarum expositiones, quas hoc usque quidam Critici imperitios docuerunt. Nolim tamen Benejaacan interpretationem sensum Hieronymi proclivorem esse ad radicem וַיִּקַּח *acad*, quam ad superiorem: וַיִּקַּח *ue*, aut וַיִּקַּח *ac*. Mansionem enim xxviii epistolæ ad Fabiolam ita scriptum legimus: « Vicesima octava mansio transferat in filios necessitatis, seu stridoris... Qui sint isti filii necessitatis, Psalmus ipse nos doceat: Afferte Domino, filii Dei, afferte Domino, filios arietum. Quæ est tanta necessitas, que nobis lentibus imponatur? Cum dicitis Scripturis fueris eruditus, et leges earum ac testimonia, vincula sciens veritatis; contendens cum adversariis ligatus bis eos; et vincitos duces in captivitatem, etc. »

Filios ergo necessitatis intelligit *ligatus et captivus*, sicut sunt arietes et oves, que Domino offeruntur ad victimam. Verbum autem Hebraicum וַיִּקַּח *acad*, apud Grammaticos Latine est *ligavit, colligavit*, proprie arietis, ut oves quatuor pedibus colligari solent ad maclationem. De Isaac quoque ad victimam preparato dicitur Genes. xxii, 9, וַיִּקַּח *vai-jaacad*, et colligavit, nempe *filium suum Isaacum*: hoc est, manibus et pedibus post tergum revinxit, sicut ligantur oves tendendæ aut maclandæ.

Quod אָלִיט *Alus*, decimam mansionem Hebraeorum in deserto, dixerit Hieronymus interpretari *fermentum*, hinc occasione sumunt Critici Hebraizantes sollicitandi veram lectionem *Alus*, pro quo *Amus* sustinendum putant. Nil vetas (si illis credamus) quinoniam Hieronymus pro *Alus* legit *Amus* et sic inculcata erit interpretatio.

Falsum est, Hieronymum præter auctoritatem Scripturæ legisse *Amus*, pro *Alus*. Noque inculpatam et falsis conjecturis dictimus S. Doctoris interpretationem; sed ab eximia eruditione lingue Hebraicæ, quæ ignorare non potuit verbum וַיִּקַּח *Alus*, significare *miscuit, commiscuit*, et fermentum imbut. Quare libro Hebraicorum Nominum supra col. 21 de *Alus* ita scribebat: « *Alus, fermenta*, sive *commisce*; quod Græce dicitur ζύμαζον *zuma*. Hæc profecto latere mihi debuerunt vindicæ eruditionis Hieronymianæ, quæ inculpabilis prorsus habenda est, cum ait: « Interpretaturque *Alus, fermentum*; quod lollens mulier, miscuit farina » satis tribus, donec fermentaretur totum. »

Latissimum vero disputationis campum nobis pandit observatio sequens Summæ Biblicæ p. 146: « *Abel Asitim scriptori, me judice, tribui debet, non auctori*: quem verisimile est legisse *Abel Asitim* enim *Samech*: quod *luctum spinarum* optime verterit Hieronymus. » Hæc enim conjecturam longius a vero abesse plura evincunt ipsius Hieronymi contrariæ observationes in caput tertium Joëlis prophetica: « *Pro torrente spinarum, Septemaginta transtulerunt, torrentem faniculorum, id est, zeyvov*. Quod aut funiculos significat, aut juxta » *Egyptios mensuram certi itineris, Psalmista dicit: Semitam meam, et faniculum meum in investigati*. In Nilo enim lumine, sive in rivis defossis solent naves fumibus trahere, certa habentes spatia, quæ appellant *faniculos*: ut labori profusiorum, recentia trahentium colla succedat. Nec mirum si unaqueque gens, certa viarum spatia suis appellat nominibus: cum et Latini meli passus vocent, et Galli leucas, et Persæ parasangas, et rastas universa Germania, atque in singulis nominibus diversa mensura sit. Hæc propterea, quia verbum Hebraicum *Sattim*, Septuaginta faniculos transtulerunt. Cæterum nulli dubium est, omnia que in Tabernaculo Dei legitimus, de lignis Settim fuisse perfecta: que Septuaginta interpretati sunt *ligna imputribilia*. Est autem genus arboris in eremo, spinæ albæ simile, cogens et foliis, non magnitudine. Alioquin tam fore et foliis, non magnitudine. Alioquin tam grandes arbores sunt, ut latissima ex illis tabula lata cedantur: lignumque fortissimum est, et in locis cullis, et in Romano solo, absque Arabia cant, ditissimi nique studiosi faciunt, que ligna in locis cullis, et in Romano solo, absque Arabia solitudine non inventionitur. Pro torrente faniculorum, sive spinarum, Symmachus interpretatus est *estivalem spinarum*. Est autem locus juxta Libiam dom trans mare Mortuum, sexto ab ea distans milliario, ubi quondam cum Madianitis fornice-

» tus est Israel. Hujus loci ex persona Dei Michæas » propheta meminit, dicens : Popule meus, me- » mento, quæso, quid cogitaverit Balac rex Moab, » et, quid responderit Balaam filius Beor, de Settum » usque ad Galgalam; pro quo et ibi Septuaginta » transtulerunt, ἐπὶ τῶν γεινῶν, hoc est, a funi- » culis usque ad Galgalam, etc. » Non poterat ma- » nifestius suam de nomine שִׁטְמִין Sittim, vel Sattim » opinionem proponere sanctus Doctor; nec validius » falsam de errore scriptoris conjecturam in lectione » Abeli Asitim, pro Abel Asitum, explodere. Constans » proinde debet esse sententia apud omnes studiosos » et eruditos sermonis Hebræi vocabulum שִׁטְמִין » Sittim, ab antiquis interpretibus Græcis atque » Latinis interpretatum fuisse spinas. Et consequenter » lectionem Abel Asitum, mansione xlii epistolæ ad » Fabiolam, genuinam esse ac Hieronymianam; non » errorem imperiti nescio cuius scriptoris.

Cæteris Criticorum obiectis violentis Hebraico- » rum Nominum interpretationibus nullam adhibent » eruditionis Hieronymianæ vindicæ responsum, » præter eam quam Gallicæ dicimus : Le pont aux » Anes. Insolubiles, inquam, nobis videntur illæ » difficultates : sed excusari possunt, confugiendo » ad ignotas significationes, aut negligentes scrip- » tores in culpa ponendo. Ita excipimus etymologis » hujusmodi : Abraham, pater multarum : Dibongad, » fortiter intellecta tentatio; Nabo, conclusio; Oreb, » corvus, vel siccatas; Aser, divitia, vel bestias; » Cades, sancta, vel mutata; Nephthali, convertita, vel » comparavit me. Ergo imperitus lingue Hebraicæ » remanet Hieronymus, nisi ignotis acquiescatum » significationibus Hebraicorum Nominum; aut ve- » teres omnes exscriptores Operum S. Hieronymi » insimulemus depravationis perpetue.

Non ita erit, ut vel imperitiæ suspicio adhareat » Hieronymo, aut depravationis culpa rei teneatur » quotquot usquam gentium descripserunt Opera » Hieronymiana. Neque par arbitror unum vel alterum » affirmare; sed verisimilius dixerim leviter » tinctos esse scientia Hebræi sermonis, qui his dif- » ficultatibus superati, impares se præbens susceperat » defensionis sancti Hieronymi. Nam quid tanta est » difficultatis in recitatibus interpretationibus, ut finge- » re opus sit vel crimina in scriptores, vel ignotas » significationes vocem Hebræarum? Sola lectio libri » Geneseos cap. xvii, vers. 5, objectionem de etymo- » logia nominis אַבְרָהָם Abraham, futiliter prorsus » ac imperitam demonstrat. Nec felicitari sorte ca- » tera gaudebant, si res enucleate, ordineque de- » bito expendantur. Objecta igitur interpretationes » sine defendo :

Edisserat sanctus Hieronymus hunc Genesis » versiculum juxta Septuaginta : Nec vocabitur ultra » nomen tuum Abram; sed erit nomen tuum Abraham, » quia patrem multarum gentium posuisti te, וְהָיָה » הוּא שֵׁם אֲבְרָהָם כִּי אֵם הַגּוֹיִם נִקְרָא אֲבְרָהָם, id est, Et erit » nomen tuum Abraham, quia patrem multitudinis » gentium dedi te; utque mutati nominis rationem ma- » nifestam faceret lectori, lingue peregrine quærit » sine auxilio : « Dionat autem Hebræi, quod ex no- » mine suo Deus, quod apud illos Tetragrammaton

» est, æ litteram Abraham et Saræ addiderit. Di- » cebatur enim primum Abram, quod interpre- » tatur pater excelsus; et postea vocatus est » Abraham, quod transfertur pater multarum; nam » quod sequitur, gentium, non habetur in nomine, » sed subauditur. Nec mirandum quare, cum apud » Græcos et nos A littera videatur addita, non æ » litteram Hebræam additam dixerimus. Idioma » enim lingue illius est per æ quidem scribere, » sed per A legere : sicut e contrario A litteram » sæpe per æ pronuntiant. « Apud Græcos et La- » tinos littera A addita erat in nomine Abraham, » quia primum dicitur est Ἀβραμ, Abram, et postea » addita littera Ἀβραῆμ, Abraham. Apud Hebræos » non Aleph א additum est, sed ה He : unde prius » אַבְרָם Abram, et deinde אַבְרָהָם Abraham, quia ה » He per A legebant, teste Hieronymo. Elementum » א A adhiamentum fecit, ut qui primum pater » excelsus appellabatur, postea nomine suo diceretur » pater multitudinis. Nam Hebraice אֲמוּנָה amon, idem » est, quod Latine multitudo et turba : in nomine » vero אַבְרָהָם Abraham, ultima syllaba prior est in » vocabulo אֲמוֹנָה Amon; אֵם אֲמוֹנָה אֲמֹנָה, e qua no- » men Abraham habet significationem multitudinis; » sicuti אֵם אֲמוֹנָה אֲמֹנָה, habet significationem patris, lit- » tera media ר Res otiosa permanente ex priori vo- » cabulo אַבְרָם Abram, quod pater excelsus exprimi- » tur. His ita observatis manifestissime comprobatur » interpretationem seu potius expositionem Hiero- » nymianam eximiam ac diligentissimam fuisse. » Neque prorsus ignorasse licuit Criticis nostris Hie- » ronymum, eam Abraham interpretari diceret pater » multarum, intentum fuisse Hebræorum Scripturam » atque Græcorum : Ἀλλ' ἵσταν το σῖμα σου Ἀβραμ, ἢ » τὰ πατέρα σου ἰσταν ἱσταν σῖμα σου Ἀβραμ, hoc est, sed erit » nomen tuum Abraham, qui patrem multarum gentium » posuisti te. Quod ergo sequitur post patrem multarum » non habetur in nomine Abraham, neque gentium; » sed subauditur, ut optime observat sanctus Hiero- » nymus, temere ac indocte a sciolis impugnatum. » Non omitto Hieronymum supra in libro Nominum » interpretari nomen Abraham, pater videns populum, » vel pater videns multitudinem; in qua interpreta- » tione exprimitur ר Res littera, quam otiosam dixi » ad etymologiam, pater multarum. Nemo autem » nescit verbum רַעַר ra, quod incipit a Res, signi- » ficare vidit aut videns; hinc Abraham, pater videns » multitudinem.

Sed breviter ab his Criticorum tricis ut nos ex- » pediamus, dico Dibongad significare fortiter intel- » lectam tentationem : quia Hebraice דִּבּוֹן דַּוִּי דַּוִּי » sufficitur vel fortiter; בּוֹן bon, intellectus; וְדַבּוֹר » gad, tentatio. Quas syllabas retinet δαβων γαδ » Græcos, quorum interpres est Hieronymus in hujus- » modi etymologis nominum.

Nabo, interpretatur conclusio in Epistola ad Fa- » biolam; sed in libro Hebraicorum Nominum Na- » boo, transfertur veniens, vel, in conclusione. Na- » boo, prophetia, vel venientes. Nabo, sessio, vel » superveniens. Quorum omnium rationes ac inter- » pretationes suppeditare possunt Hebrææ radices » בָּוָא bo, וָוָו nu, וָוָו nu, וָוָו nu.

De nomine Oreb abunde disputatum est contra » eruditum Boehartum. Vide supra in hoc syntag- » mate Apologetico Criticorum hallucinationes. Fal- » sum namque est quod ait quidam : « Vocis sonus, » qui idem tere est in nominibus Hebræis עֵרֶב » Cades, קָדֵשׁ קָדֵשׁ Hieronymum altioribus intem- » tum, et forsitan propterentem, fallere potuit, etc. »

« Aser, » inquit S. Hieronymus Lib. Quæst. Hie- » braic. in Genesis, « non dicitur, sed beatus dicitur » tar, dumtaxat in presenti loco; nam in aliis, » secundum ambiguitatem verbi, possunt et divitiæ » sic vocari. » Hæc verba duplicem habere possunt » intelligentiam. Primo, ita intelligendus videtur » Hieronymus, quod אֲסֶר Aser scriptum cum Aleph, » ut in presenti loco Geneseos scribitur, beatus in- » terpretatur; in aliis autem locis, puta I Sam. xvii, » 25, et psal. lvi, 9, nomen אֲסֶר, quod propter am- » biguitatem verbi scribi potest אֵסֶר cum Ain, si- » gnificat divitias. Ambiguitas itaque hujus verbi » Aser, apud nos scriptum per A, facit ut aliquando » beatum, aliquando divitias sonet. Secundo, Ambi- » guitas verbi potest esse ex secunda radicali, nam » si vocabulum Aser scribitur per Sin, ut in Geseni » אֲסֶר, tunc beatum significat; et si scribitur in » medio cum Sade, אֲסֶר, tunc sonat divitias. Nam » אֲסֶר אֲסֶר, Latine thesaurus exprimitur.

In Cades interpretatione etiam nonnulla oritur » difficultas, vix tamem remanebit adjuncta objec- » tionum Criticorum hæc expositione Hieronymiana, » quæ legitur mansione xxxii epistolæ ad Fabiolam » « Illudque quod jungitur, Cades, non ut perique » æsimant, sancta dicitur; sed mutata, sive » translata. Legimus in Geseni juxta Hebraicam » veritatem, ubi Judas meretricem putans Thamar » dona transmisit, et sequester munerum interro- » gat : Ubi est cades, hoc est, scortum, cujus » habitus a cæteris feminis immutatus est. In » multis quoque locis hoc idem reperimus. Sin » autem sancta interpretatur, אֲסֶר אֲסֶר אֲסֶר » intelligendum : quomodo parca dicitur ab eo » quod minime parcant, etc. » Non infelicitur קָדֵשׁ » Cades dici sanctam quam habet radix קָדֵשׁ Cadas in He- » braicis Lexicis, ubi verbum illud interpretatur » multis in locis Bibliorum, ab usu communi ad di- » vinum separatis. Quiddam autem ab usu communi » ad usum transit sacrum, vere mutatum et transla- » tum dicitur. Ab hac igitur significatione sumpsit » Hieronymus etymologiam nominis Cades, non a » ficto וַדַּשׁ Chadæ, sive Hhadæ, quod novum, sonat, » non translatum.

Libro Questionum Hebraicarum in Genesis » monet Hieronymus, quod nequam Criticis pla- » cuit; nolunt enim Nephthali Rachelis cum ejus » sorore Lia. « Causa nominis Nephthalim, » inquit » sanctus Doctor, « alia hic multo exponitur, quam » libro Hebræorum Nominum scripta est. Unde » et Aquila ait, Ἰσραηλίστις ἦν ἡ ὄρεθ, καὶ ἰσραη- » λίστις

» εὐρεῖται. Pro quo in Hebræo scriptum est, » Nephthale Elaim Niphthalthi. Unde a conversione » sive a comparatione, quia utrunque sonat con- » versionem, sive comparationem, Nephthali sive » nomen impositum. » Ex verbis Hebraicis, si fides » criticis adhibeatur, contrarium huic Hieronymianæ » sententiæ ostenditur : quia נֶפְתָלִי אֲחֵרִים נֶפְתָלִי » nephthale cloim nephthalthi nullam conversionis aut » comparationis notionem ingerant; sed ad verbum » sonant, luctationibus Dei luctata sum, hoc est, in- » vatus. Sed pæce horum Criticorum dicere nobis » licet, idem esse apud Hebræos, Græcos, ac Lati- » nos interpretes, nec non apud Gallos et Vascones, » luctationibus Dei luctata sum, quod Aquila inter- » pretatio, convertit me Deus, et conversa sum. Id » plane liquet, si meminimus Rachelem sorori imp- » parem fuisse inferioris quoque apud virum suum » Jacobum, antequam ei peperisset filios vel pro- » prios, vel ex ancilla adoptivos; postquam autem » matrisfamilias honore letata est in natalivitate filio- » rum familie sue Balæ, patrem sorori sese præbuit » apud maritum; unde ait abbat : Comparavit me Deus » cum sorore mea, et invulsi. Luctabatur ergo soror » inter sese prolis contentione; in qua lucta in- » ferior erat Rachel aliquandiu : Cernens autem Ra- » chel quod infundenda esset, invidit sorori suæ, et ait » marito suo : Da mihi liberos, abopto mortis. Sed » non primum Dum, ac deinde Nephthali que prius » invidia, et infunditate inæqualibus et inferior » remanebat, æqualis procreatione liberorum exst- » itit sorori Lia, cuius vulvam Deus aperuerat, ne » lippitudine oculorum Jacobo despectui haberetur. » Comparaverat igitur Deus Rachelem cum Lia, » quando minore majori præstitit æqualem gloria » pariendi filios : nam apud Latinos contendere rem » aliquam cum alia, idem valet ac comparare : rur- » sum contendere et luctari pro eodem accipiuntur. » Ex quo consecrarium est optimam apparere etymo- » logiam nominis Nephthali, quod comparationem » sonat sive conversionem, eo sensu quo apud vulgus » Gallorum dicitur, retournez-vous, et apud Vasco- » nes, tourne-té : quod Latine diceremus, contende, » luctare, dimicæ, par pari reddi. Qui alia vocabuli » נֶפְתָלִי Nephthali requisiverit interpretationes, con- » sultat supra librum Hebraicorum Nominum, vel » Græca Fragmenta.

Explosis Criticorum difficultatibus Inordinate ob- » jectis contra Hebraicam eruditionem Hieronymia- » nam, nihil addendum putavi præter verba cl. v. » Ferrandi, quibus finem facit Disputationi Prolego- » menicæ de S. Hieronymo, pag. 147 Summe sue » Biblicæ : « Ex his perspicuum est, inquit, Hie- » ronymum facile expurgari; et collatas in eum ab » improbis aut imperitis criminationes nullo negotio » elui, si ex veris regulis iudicium feratur, et lis » justo examine liberetur, non autem ad inscitiam aut » odii normam dirigatur. Non hæc amissum non- » nulli hujus ævi Critici controversiam nostram exi- » gut; nec mirum si lance tam iniqua utentes, » veteribus, adversus quos reverentiam exhibere de- » bent, Scripseribus inscitie vitium objiciant et » interpretationes criminis dent, quæ præconio sunt

dignam aut saltem justa excusatione legi possunt.

« Tales esse Hieronymianam satis superque, ni fallor, a me fuit demonstratum, et in spem venio, sanctum hunc Doctorem sine deinceps admirationi fore, qui eo infelicitati et cæcitatibz devenerat, ut ipsum despectui haberent: neminemque posthac exstulitum, qui eximiam lingue Hebraice peritiam et non tribuat. »

Hactenus ego quoque vindicis munere defunctus sum in hac Apologia pro Hieronymo suscepta. Nunc meæ partes sunt agere præconem ejusdem eruditissimæ Hebraice, quam contra objecta falsa vitia sufficienter defensivi in iis que aliquid momen-um habere videbantur. E quibus autem libris argumenta hujus laudis primùm peterent, non illic fixam ratamque habui sententiam, propter copiosiorē scientiæ Hieronymianæ supellectilem, quam in cunctis ejus opusculis splendet. Quam enim capere potui ex frequenti lectione Commentariorum et reliquarum ejus locutionum, nulla in illis exstat pagella ubi non occurrant manifestissima indicia præpositæ eruditio- nis. Verum ad compendium laudis satius est e libro Hebraicorum Nominum, ejus obtenta imperitis Hebræi sermonis Hieronymus habebatur, eximiam ipsius eruditionem pro posse, quam infinitam un- dique testimoniorum congerere multitudinem. Libri igitur Nominum observationes et annota- tionumculæ manifestam faciunt omnimodam Hie- ronymi peritiam in rebus Hebraicis.

In edito autem a nobis Hebræorum Nominum opusculo superiori, summa exactaque cognitio lingue Hebraice non uno modo elucet, si tamen ea tantum speciemus quæ Hieronymo propria dig- noscuntur. Sive enim elementorum sermonis peritiorē intelligentiam, sive expositam dictio- num significantiam, sive sonorum ac nominum ambiguo- rum distinctam proprietatem requiras, unus liber Hebraicorum Nominum innumeris exemplis hæc omnia reperiri apud Hieronymum plane demonstrabit. Ulque ante cætera nobis ex- plorata sit in Hieronymo exacta peritia elemen- torum lingue Hebraice, quasdam annotationes ejus recitare juvat. Hanc vero ipse admonitionem in fronte libri Nominum posuit, ne lectori erroris locus tribueretur ex ambiguo elementi A Latini, quod apud Hebræos multiplex in litteris consonan- tibus invenitur.

« Non statim ubique et a littera, quæ apud Hebræos dicitur *Aleph*, ponuntur nomina, asti- mandum est ipsam solam esse quæ ponitur. » Nam interdum ex *Ain*, sæpe ex *He*, nonnum- quam ex *Heth*, litteris, quæ aspirationes suas voces commutant, habent exordium. Scien- dum igitur, quod tam in Genesi, quam in cæ- teris libris, ubi a vocali littera nomen incipit, apud Hebræos a diversis, ut supra diximus, inchoetur, elementis. Sed quia apud nos non est vocem tanta diversitas, simplici sumus ela- tionē contenti. Unde accidit, ut eadem vocabula, quæ apud illos non similiter scripta sunt, nobis videantur in interpretatione variari. »

Ad litteram S, quæ apud Hebræos multiplex est, istud quoque observari vobis: « Quod in principio dixeram in vocalibus litteris observandum: eo quod apud nos interdum una sit littera, et apud Hebræos variis vocibus profertur, hoc nunc quoque in S littera sciendum est. Siquidem apud Hebræos tres S sunt litteræ: una quæ dicitur *Samech*, et simpliciter legitur, quasi per S nostram litteram describitur; alia *Sin*, in qua stridor quidam non nostri sermonis interesse- rit; tertia *Sade*, quam nostræ aures penitus re- formidant. Sicubi ergo evenierit, ut eadem no- mina aliter atque aliter interpretentur, illud in causa est, quod diversis scripta sint litteris. Hoc autem quod in Genesi dicimus, in omnibus libris similiter observandum. »

Tot tantaque circa Hebræorum elementa, dua- bus hisce observationibus Hieronymus nos docuit, ut alia eruditio- nis ejus argumenta superflue desi- derari potuissent, nisi male intelligerentur a quibusdam Criticis, et a Mariano etiam Victorio, qui Opera sancti Doctoris postremis editit. Is enim cum more solito librum Hebraicorum Nominum argumento præmunito voluit, non satis attentus fuit superioribus annotationibus Hieronymi; aut certe nullatenus legit, quæ suo sensu mani- feste contraria cernuntur. « Nemo miretur, inquit, quod unum idemque nomen variis apud Latinos significatiombus Divus Hieronymus hoc in libro explicet. Non tam enim id ex ambiguitate, varie- tateque interpretationum, quam ex diversitate penes illos accidit elementorum: quod enim nos litterarum penuria, uno interdum characterē ex- plicamus, diversis Hebræi elementis conscribitur. Nam præter quinque nostras vocales, quæ quadruplicatas habent, ex *N*, *Y*, *M*, et *T*, habent etiam tria *C*, videlicet *T*, *z*, et *P*: et quatuor *S*, *Sin*, *Sicu*, *Samech* et *Trade*: quæ eisi pronuntiatione figu- rarumque varietate apud Hebræos differunt, nos tamen pronuntiare illas magis possumus, quam effingere. »

Non miror, quod unum idemque nomen Hebræum variis interpretatiombus a Hieronymo explicaverit; sed valde mirum est, eorum Hie- ronymi nescivisse, quæ sanctus Doctor conceptis verbis docuit de triplici S apud Hebræos, tam hic in libro Nominum, quam Commentario in Episto- lam ad Titum cap. III. Nam si medicoriter attentus loca citata legisset, nunquam tria C, vel quatuor S apud Hebræos indaxisset, frustra auctoritate Hie- ronymi. Neque vero fas erat Mariano litteram *Heth* Hebræorum lenuisse; tanquamque hujus idiomatis peritiam hodiernorum sit ipsi æquiparabilis. Et vero quisnam hoc ergo satis callet sermonem He- bræorum ad docendum nos rationem computatio- nis aspirationum et vocum in elementis *Aleph* et *Ain*, *He* et *Heth*? A quo Lexico, ex qua Gramma- ticorum Hebræorum discere possum, quid sit apud Hie- ronymum stridor quidam in littera *Sin*, non nostri sermonis interessens? quid *Sade* Hebræum, quod S, nec *Z* litteram sonat, sed aliud quiddam quod nostræ aures penitus reformidant? Quid dica- mus de accentibus diversis litterarum, de exten-

» tiam, si nomina teneant singularum, quæ quia barbara sunt, et etymologias eorum non novimus, plerumque corrupte profertur a nobis. » Et si forte erravimus in accentu, in extensione et brevitate syllabæ, vel breviter producendis, vel producta breviantes, solent irridere nos impro- riæ, maxime in aspirationibus et quibusdam cum rasura gula litteris profertendis. Hoc autem eventit, quod Septuaginta Interpretes, per quos in Græcum sermonem lex divina translata est, specialiter *Heth* litteram et *Ain*, et cæteras istius- modi, quæ cum duplici aspiratione in Græcum linguam transferri non poterant, aliis litteris additis expresserunt. Verbi causa, ut *Rahel*, *Rachel* dixerunt; et *Hiero*, *Hiericho*; et *Hebron*, *Chebron*; et *Seor*, *Segor*. In aliis vero eos cona- tus iste defecit. Nam nos et Græci unam tantum litteram S habemus; illi vero tres, *Samech*, *Sade*, et *Sin*, quæ diversos sonos possident. Isaac et *Sin* per *Sade* scribuntur. *Israel* per *Sin*, et ta- men non sonat hoc quod scribitur. Sed quod scribitur *Seon* rex Amorrhæorum, per *Samech* litteram et pronuntiatur, et scribitur. Si igitur a nobis hæc nominum et linguæ *idionoma* ut videlicet barbara, non ita fuerint expressa, ut exprimitur ab Hebræis, solent cachinnum at- tollere, et jurare se penitus nescire quod diei- mus. Unde et nobis curæ fuit omnes veteris legis libros, quos vir doctus Adamantius in Hexapla digesserat, de Cæsariensi bibliotheca descriptos, ex ipsis Authenticis emendare; in quibus et ipsa Hebræa propriis sunt characteri- bus verba descripta, et Græcis litteris tramite expressa vicino. Aquila etiam et Symmachus, Septuaginta quoque et Theodotio sum ordines tenent. Nonnulli vero libri, et maxime hi qui apud Hebræos verso compositi sunt, tres alias editiones additas habent, quarum vocant, auctori- tam et septimam translationem queam, auctori- tatem sine nominibus interpretatam consentans. Hæc immortale illud ingenium suo nobis la- bore donavit: ut non magnopere pertimesca- mus supercilium Judæorum, solutis labiis, et oborta lingua, et stridente saliva, et rasa fauce gaudentium. »

Quisquis Criticorum auroem illum Hieronymi relegere Commentarium voluerit, et annotationes ejus e libro nominum ante recitatas, illico fatebitur, si fidei plenas est, nihil in sermone Hebræi Hieronymum latuisse; tanquamque hujus idiomatis peritiam hodiernorum sit ipsi æquiparabilis. Et vero quisnam hoc ergo satis callet sermonem He- bræorum ad docendum nos rationem computatio- nis aspirationum et vocum in elementis *Aleph* et *Ain*, *He* et *Heth*? A quo Lexico, ex qua Gramma- ticorum Hebræorum discere possum, quid sit apud Hie- ronymum stridor quidam in littera *Sin*, non nostri sermonis interessens? quid *Sade* Hebræum, quod S, nec *Z* litteram sonat, sed aliud quiddam quod nostræ aures penitus reformidant? Quid dica- mus de accentibus diversis litterarum, de exten-

sione et brevitate syllabarum, de litteris cum rasura gula profertendis? Quis Hebraizantium glo- rioribus se hæc scire, hæc posse docere? Certè confidenter dicam, nemo virorum est vel apud Judæos hodiernos, vel apud Christianos scriptores, qui ad tantam peritiam lingue Hebraice pervene- rit; ut præsto sit ad explicandum pronuntiationem litteræ *Sin*, usurpam apud veteres Judæos in nomine *Israel*, quod apud illos non sonabat hoc quod scribatur. Præterea equodnam in Gram- maticis principium putamus capessendam antiquæ pronuntiationis litterarum Hebraicarum cum rasa fauce, oborta lingua, solutis labiis, stridente sala- va? Unus est Hieronymus qui hæc omnia didicit et docuit; et qui adeo calluit sermonem Hebræo- rum, ut quecumque corrupta erant in Hexaplis Origenis, ipse ex libris authenticis emendaverit, ubique restituens aspirationes elementorum natu- vas, quas Septuaginta Interpretes mutaverant cum *Z*, vel cum *Y*, in litteris *Heth*, et *T*. *Ain*. Utinam non perissent republice litterariæ Origenis Hexapla, in quibus et ipsa verba Hebræa prop- riis erant characteribus descripta, et Græcis litte- ris tramite expressa vicino, æque Hieronymiana manu castigata ad fontes veteris ingenium inge- nium Adamantii, sed divinum forerum ingenium Hieronymi, stupendamque mortibus diligentiam, qua in Græcis litteris verba Hebræa experimentibus depravatas lectiones restituit in integrum, ac pro- priis accentibus insignivit. Erat ille egregius ad- modum labor, ut eo ditati Christiani veteres non magnopere pertimescerent supercilium Judæorum, qui ante Hieronymianam restitutionem jam dictam, fideles irridebant imperitias, maxime in aspiran- tibus et quibusdam litteris Hebræis, cum rasura faucium profertendis. Perit illa Judæorum gloria, cum supremo numini placuit providere Eccle- siæ suæ maximum Scripturarum Interpretem, qui si qua forte vera et fidei nostræ accommodata in- venit apud Circumcisos, non solum non formi- danda, sed ab eis etiam tamquam injusti posses- sionibus in usum nostrum vindicanda existimavit. Judæi enim non solum traditiones falsas habebant et onera gravia, quæ populus Christianus detesta- retur et fugeret, sed etiam libros et eloquia Dei concedita patribus, quasi vasa atque ornamenta concredita patribus, quasi vasa atque ornamenta concredita Christianum. Unde ad Marcellum scribitur: « Jampridem cum voluminibus Hebræorum editionem Aquilæ confere; ne quid forsitan propter odium Christi Synagoga mutaverit, et ut amicæ menti fatear, quæ ad nostram fidem pertinent roborandum, plura reperio. »

Sed ad proposita redeamus argumenta, petenda e libro Nominum ad probandum Hebræicam eru- ditionem Hieronymi. Monet igitur col. 7 quædam nomina cum aspiratione, sive *Chi* *Z* Græcum le- genda; verum generale illud documentum, quia lectori non satis intellectum errorem generare, statim hisce observationibus illustrat: « *Cham*,

» calidus. Sed sciendum, quod in Hebræo *Chi* (צ) litteram non habeat: scribitur autem per *Heth*, quæ duplici aspiratione profertur. » Et post pauca: « *Gethæus*, mentis excessus, sive fixus, vel abscius. Sed hoc nomen in Hebræo non incipit a consonanti littera, verum ab *Heth*, de qua jam supra diximus. » Col. deinde 11 hæc habet ad nomen Gomorria: « Gomorria, populi timor, sive seditio. Sciendum quod *G* litteram in Hebræo non habet; sed scribitur per vocalem *Ain*. » Si Hebraeorum nupta opera Grammatica contendas cum istis observationibus Hieronymianis, multa in illis contraria vel diversa reperies. Docet Hieronymus in *Heth* litteram non esse consonantem; docet pariter *צ* *Ain* esse vocalem. Utrumque negat Alphabetum Hebræorum, ubi omnia elementa sunt litteræ consonantes; *Heth* et *Ain*, ut cætera viginti. Et inter se non minus dissident Grammatici hodierni in lectione et pronuntiatione horum elementorum, quam contrarii sunt Hieronymianis præceptis. Quo sane dissidio satis liquet geninam eos ignorare Hebræorum elementorum pronuntiationem, ac idioma Hebraicum, cuius fuit callentissimus sanctus Doctor. Quod si dixerint exploratum ipsis semper fuisse, litteras, quas vocamus gutturales, א, ב, ג, ד, ה, pro vocalibus acceptas esse veteribus Hebræis: ostendant itidem si possint, quod sit discrimen in pronuntiantia. E prima littera nominum positurum columna 9 super qua observavit Hieronymus eodem loco: *Hucusque per brevem litteram E, nunc per productam nominum sunt legenda principia*. Nomen ergo *Eden* cum sequentibus usque ad *Esbel* legabant Antiqui cum *E* brevi; sed cum producta eadem littera nomen *Elissa*, et cætera tredecim sequentia ad litteram *F*. Quis Criticorum, sive grammaticorum serio me docebit, quare prima littera nominis אֵדֶן *Edmodad*, nempe אֵלֶּפֶת *Aleph*, brevis fuerit apud veteres Hebræos; eadem autem littera produceretur in אֵלֶּיזֶר *Eliezer*, inque aliis non paucis, que subsequuntur Hieronymianam annotationum? Possimus equidem discernere illud brevitatis aut productionis vocalium in quibusdam nominibus deprehendere, sicut in *Bethsabee*, de quo col. 37; sed incognitum et imperspicuum nobis est, ubi æqualia sunt elementa et eadem principia Hebræorum nominum. Quæ tamen omnia cum perspecta explorataque fuerint Hieronymo, consecrariam est melius eum caluisse linguam Hebræam, atque tricas etiam grammaticales, quam quis hodie Hebraizantium, aut Criticorum emuncte naris. Et nisi me tæderet eadem semper incutere, ac ter quaterque easdem annotationes Hieronymianas exscribere, unamquamque inseratam libro Nominum Admonitionem ex ordine replicarem. Sed hæc importuna ac molesta scio lectori studioso, qui gralissimum sæpius facinus nonnulla omitendo argumenta proposita questionis, me intento ipsis turbetur superflua copia testimoniorum. Adeat igitur, qui voluerit, Hieronymum; et ab ipso libro Hebræorum Nominum doceatur quæ sint elementa cum aspiratione pronuntiantia,

quæ brevia, quæ producta; ut his ac similibus præceptis grammaticis instructus, testis ipse accedat eruditio Hieronymiana suffragaturus. Non enim illa contemptui habetur nisi apud imperitos, qui aut raro aut nunquam legunt que apud sui similes criminari non verentur.

Quem vero elementorum Hebræorum peritia suffaraciatum jam novimus, eundem in dictionem significantium expertum probant aliquot observationes, quibus ipse verba nonnulla illustranda suscepit. Pauciora seligemus exempla, quia ad probationem rei propositæ nequaquam omnia necessaria sunt. In libro Geneseos columna 10 ita scriptum legimus supra: « *Deson*, fortis populla, » sive *calcabit eam*; sed hoc Syro sermone dicitur. » Cæterum Hebræicè, pinguedinem interpretatur, aut *cinis*, id est, *favilla holocaustorum*. » Jam si revolvo Hebræa Lexica, nihil aliud renuntiant in radice דֶּשֶׁן *dassen*, præter duo significata ab Hieronymo probe intellecta atque explicata; דֶּשֶׁן *desen* enim nomen pinguedinis interpretatur, aut *cinis*, id est, *favilla holocaustorum*. Unde Levit. 1, vers. 16: *Et proficient eam iuxta altare versus orientem ad locum דֶּשֶׁן haddesen*, hoc est, *cineris*, sive ad locum, ubi comburuntur cineres. Pinguedinem vero significat idem nomen *desen*, Jud. 1x, vers. 9: *An descam דֶּשֶׁן disseni*, pinguedinem meam? Quidquid ergo de significatione vocis Hebrææ *desen*, vel *deson* multis sermonibus lectorem docent Hebræa dictionaria, doctus id verius explicat S. Hieronymus; qui si tacuisse priorem etymologiam, *calcabit eam*, a Syro sermone derivatum, vitio ipsimet data fuisset, tamquam omnino violenta et indocta apud Hebraizantes hujus ævi, doctos pariter atque indoctos. At hujusmodi originationem videtur supra in scholiis nostris ad vocabulum *Deson*.

Aliud exemplum Hieronymianæ eruditionis ac intelligentiæ, qua odorabatur sagacissime, quid singula Hebræorum nomina significarent, sumi potest e voce *Rachel*, cujus etymologiam multiplicem hoc modo declarat col. 13: « *Rachel*, ovie, vel videns principium, aut visio sceleris, sive videns Deum. Hoc autem secundum accentuum et litterarum evenit diversitatem, ut tam in contrariis rias significationes nomina commutetur. » Quid sit illa litterarum diversitas contrarias inducens significationes, diserte ipse Hieronymus exposuit columna 114, dicens: « *Raab*, si per *Ain* mediam litteram scribitur, *famem* significat; si per *Ee*, *impetum*; si per *Heth*, *latitudinem*. » Eodem modo *Rachel*, si per *Heth* scribitur, *ovem* significat; si per *Aleph*, *videntem Deum*. Rursum si ex רַחֵל *raa*, et חַלָּל *hhalal*, figuratum intelligas, sonat *videntem principium*. Denique ex רַחֵל *rai*, et בְּרַחֵם *Ain*, exprimitur *visio sceleris*.

Tertium Hieronymianæ eruditionis argumentum capio ex famosissimo nomine *Somthophaneæ*, de quo col. 17 ita disseret ab: « *Somthophaneæ*, » corrupte dicitur: nam in Hebræo legimus *Sephaneæ*; quod interpretatur, absconditorium reperit. Porro ab Ægyptiis didicimus,

» quod in lingua eorum resonet, *Salvator mundi*. » Brevis est admodum hæc annotatio, verbisque succincte; sed quantum constringitur sermonibus, tantum diffunditur sensibus. Monet in ea illico Hieronymus, corrupte legi apud Septuaginta nomen *Somthophaneæ*. Geninam ipse restituit lectionem e fonte Hebræico: ac veri deinde nominis etymologiam Hebraicam profert. Nec his contentus summus ille vir, Ægyptiacam originationem verbi *Saphneth phanee* ab Ægyptiis acceptam diligentissime reposuit. Quibus cum addis Hebræicas Quæstiones ejusdem sancti Doctoris in Geneseos caput quadragesimum primum, ubi translationis rationem exposuit de nomine supradieto *Saphneth phanee*; nihil superest, quod requiras ad perfectam verbi intelligentiam, quoscumque veterum, vel recentiorum Scriptorum Commentarios evolveris. Loco igitur citato hæc habet Hieronymus: « *Ea* » vocavit Pharaon nomen Joseph *Saphneth phanee*; » et dedit ei Aseeth filiam Phutiphaz sacerdotis; » Heliopoles in uxorem. Licet Hebræicè hoc nomen, *absconditorium reperitorem* sonet: tamen quia ab Ægyptio ponitur, ipsius lingue debet habere rationem. Interpretatur ergo sermone Ægyptio *Saphneth phanee*, sive ut Septuaginta transferre voluerunt, *Somthophaneæ*, *Salvator mundi*: eo quod orbem terræ ab imminenti » famis exitio liberavit. »

Tanta splendet eruditio, tamque incomparabilis Hieronymi diligentia vel in uno hoc exemplo, ut lectione nuperi scriptoris heterodoxi certior factus andream intrepide asseverare, neminem esse hodiernorum captulorum novitatis, qui possit fidem diernorum captulorum novitatis, qui possit fidem sancti Doctoris, sententiam, et ingenium ejus asssequi, quamvis adhibeat pompam in dicendo, et omnibus viribus contendat ad sensum novum in sacris Voluminibus procreandum. Id mihi facile concedent, qui ingenium Joannis Clerici norunt, quasitque, vel ex futibilibus argumentis, et procul accessit, argutias quantopere capiet, sciunt. Nam in Commentario suo in Genesim nuper edito, multarum hereseos assertor nihil invenit novi, quod lectorem doceret circa interpretationem nominis Josephi impositi a Pharaone: quin etiam ab aliis bene dicta, maxime ab Hieronymo scientissime tradita, observavit sui commentis. Sic enim in nova versione ac paraphrasi perperla reddi versus 43 capitis xli, in Versione quidem: « Vocavitque nomen *noo* Josephum, *Tsofnath-phahaneachum*, et *Asnatham* filiam Potiphæz sacerdotis Oniorum ei uxorem collocavit. In paraphrasi autem: Tum nomine Josephi vocari amplius eum vetuit, linguaque Ægyptia *Tsofnath-phahaneachum*, hoc est, *Oculorum revelatorem* vocavit. Neve ex Ægypto ad suos redire unquam cogitaret, *Asnatham* Potiphæz Oniorum sacerdotis filiam matrimonio ei junge voluit. » Quæ sint profane novitates in novis hujusmodi interpretationibus, non est præsentis instituti Lectorem monuisse. Id tantum observasse sufficiat, lingua Ægyptiaca non posse Josephum appellari *Tsofnath-phahaneachum*; quia nomen illud non Ægyptiacum, sed

Latinum habet sonum ac finem, quod tamen, cum ab Ægyptio ponitur, ipsius lingue debet habere rationem, ut supra docebat Hieronymus, cujus diligentiam nullibi attingunt nuperi Critici. Neque vero sancti Doctoris studium effluant id genus observationes, ut in promptu probatio est ex voce *Sichimorum* columna 16. « *Sichimorum*, inquit, » humeri: ipsa est que et *Sichem*. Sed in Latine num et Græcum sonum vertitur. » Præter illud errorem Joannis Clerici, quod Ægyptius indicatur Latine loquens, alius est et quidem peior prioris, in eadem Paraphrasi perpetua, ubi *Tsofnath-phahaneachum* lingua Ægyptiaca dicitur interpretari *Oculorum Revelator*. Hanc enim originationem Ægyptiacam confugit Clericus, qui antiquissimos Ægyptios si consulisset apud Hieronymum, non Ægyptios si consulisset apud Hieronymum, non *Oculorum revelatorem*, sed ab illis *Salvatorem mundi* interpretatum foret nomen *Tsofnath-phahaneachum*, sive potius *Saphneth-phanee*, ut optime legit sanctus Hieronymus juxta Hebraicum עֶשֶׂר דֶּשֶׁן *Esden*. Deinde et hoc adjuccendum, si studiosus lingue Coptice credimus, nomen *Esden-pane* significare Coptice, seu lingua Ægyptiaca, *Salvatorem scilicet*.

In eodem Commentario nuperi Scriptoris, ab Hieronymo clare edisserata, atque diligenter notata, obscuris opinionibus multum confusa reperitur: nam Hieronymus diserte asserit Septuaginta voluisse transferre *Psomthophaneæ*; quod Clericus his verbis negare mihi visus est pag. 263 Comment. in Genes. cap. xli, 45: « *Tsofnath-phahaneachum*, sive צֶפְנֵה פְּנֵה, que voces a Septuaginta Interpret. sunt integre servatæ, nisi quod scribunt *Ψοθφαχαιρ*, quasi legissent פְּנֵה *psathon*; nisi sit aliquod mendum quod in barbaram vocem facile irrepere potuit Græcorum librarium incuria. Novæ proleto lectiones, et inaudite opinionēs. » Voces Hebrææ, inquit, integræ servantur a Septuaginta, nisi quod scribitur *Ψοθφαχαιρ* pro *Saphneth*. Quod plane idem est ac si diceremus, verba Hebraica integre servantur Septuaginta, nisi quod omnia eorum elementa inversa et confusa representant, pro *Tsofnath* legentes *Psomthom*, et pro *Aidon* interdum *Dano* ponentes. Sed quis nesciat in nominibus ac vocibus Hebræis significationem earum ita ab integro litterarum ordine pendere, ut qui unam inverterit, omnem sententiam subvertat in verbis? Ne igitur susceperit contextum sacrum habere in Hebræis Nominibus, cum Hieronymo nomen *Somthom-phaneæ* corrupte scriptum, et ab ipsis Septuaginta mutatum agnoscamus. Quantum vero detrimenti secum afferat hujusmodi perturbationes elementorum, ab eodem Hieronymo discere possumus. Ipse enim Commentar. lib. viii in Ezech., cap. xxvii, apposite istud observat: « *Charran*, inquit, in nostra lingua sonat *foramina*; Channe, *preparationem*; *Eden*, *delicias*. » Pro quo apud Septuaginta *Eden*, quod in Hebræo non habetur, quid sonet ignoramus: et ficti nominis etymologiam querere non debemus. » Unius litteræ transpositio quantum errorem fecit apud Septuaginta? *Eden* namque ip-

sum « est *Edne*, si allimum e reposituris ante. » Hoc tamen fictum nomen vocat Hieronymus, cuius etymologiam quærens dedignatur; quia non habetur, in Hebræico nomen *Edne* scriptum. Ex his perspicue apparet, quam dispar fuerit Hieronymi diligentia, quam dispar ingenium et studium in rebus sacris, illi quod nunc ostentant Critici hujus temporis. Sed cum hoc dixerō, invidiæ statim me insimulant, aut amarulenti Scriptoris famam inurunt imperiti; qui quasi vitium eum persona mutetur, et quod Clerico impune liceat contra Hieronymum, mihi pro Hieronymo non liceat adversus Clericum, nororum sensuum et dogmatum assertorem. Hanc accusationi, si quando evenerit, nihil habeo quod opponam in hac Apologia, præter verba sancti Doctoris, cuius gratia eam suscepi: « Veritas, inquit, amara est, rugosa frontis ac tristis, offenditque correctos.... Veritas in nobis sit et sinceritas, et amaritudo illico consequetur. » Ita ille lib. 1. adversus Pelagianos.

Superioribus argumentis abunde probavi Hieronymianam eruditionem Hebræicam; ac præcellentissimam sancti Viri maximeque Scripturarum Interpretis fidem atque diligentiam sufficienter manifestavi. Attamen ultimam manum æstimavi lucis operi apologetico imponendam in duobus aliis exemplis, quæ mihi nequamquam erant præmittenda, quia nullum commendant Hieronymi peritiam, et studium interpretationis diligentissimum. Observat igitur Syrorum et Ægyptiorum sermonis proprietatem, necdum in vocibus *Desen* et *Saphnephæne* supra memoratis; sed in nominibus etiam *Javan* et *Bubastus*. De priori hæc ab eo scripta legitur col. 11. « *Javan*, est *non est*, sive *columbia*; sed *Syrum est*. » Non magnopere me torsit ratio etymologica, *est et non est*: quia, ut dixi in scholiis ad hunc locum, *Javan* potest intelligi figuratum ex verbo *וַיִּשֶׁב*, ex particula connexiva *וְ*, et ex alia negativa *שֶׁ* en in unde *וַיִּשֶׁב* *Javan*, *est et non*. At quia auctoritate ductus hanc etymologiam edidisset Hieronymus, dixi incertus nec parum anxius exstiti usque in præsens. Nam e Græcis derivatam apud Hieronymum affirmare non patebatur testis conscientia propria: quia nomen *Javan* non legitur in Græcis Fragmentis, nec in Lexico Origeniano. Verum nullam dubitationem apud me reliquit liber octavus Commentariorum in Ezech. cap. xxvii, ubi ipse Hieronymus conceptis verbis de eadem etymologia lectorem sic monebat: « *Aiunt Hebræi* » Græciam, id est, *Javan*, interpretari, *est et non est*. Quod proprie refertur ad sapientiam sæcularem: in qua si recte aliquid reperitur, *est* appellatur, si in contrariam partem, *non est*. » Multa enim natura bona et opibus contententibus officis, de continentia, de opibus continentibus dis, etc. » Ab Hebræis ergo *Javan* etymon acceptum prolietur S. Doctor: cum autem addit in libro Hebræicorum Nominum, *Javan* interpretari etiam *columbam*; diligenter pariter et intelligentiæ singularis argumentum præbet, dicens: *Sed Syrum est*. Nomen scilicet *Javan* interpretatum *columbia*: quin Hebræice *columbia* dicitur *יונה* *Jona*; et Syro

sermone *יונה* *Jano*, vel *יוני* *Jannon* Sophon. ii, 1, quod proprius accedit ad *Javan*.

De vocabulo *Bubastus*, quod in Hebræo scribitur *בבסת* *Phibseth*, quid sperarem amplius non habebam: cum nullum sit Hebræicum hodiernum Lexicon, e quo etymologia nominis explorata nobis esse possit. *Bubastus* namque col. 83 interpretatur os, vel *labium experimenti*. Et de ore quidem, sed de labio nulla difficultas, quia *פ* *phi* vel *פ* *phe* utrumque sonat apud Hebræos. At de significatione *seth*, quod in *experimentum* vertitur, ratio longe diversa: non enim ab Hebræis hanc etymologiam didici; Hieronymus sed ab Ægyptiis mutatus est quod Ægyptiorum erat. Hinc apud illum legas, Comm. lib. ix in Ezech., cap. xxx: « *Bobastus* » autem juxta linguam Ægyptiacam, oris experimentum (interpretatur). » Hunc locum non legit haud dubie, qui in quadam Epistola ad virum clarissimum *Aliz* scripta, de *Bobasti* etymologia sic loquitur: « Fertur apud nonnullos *Bubastus* vel *Bubasti* nomen esse Ægyptiacum, et interpretari urbem *Felis*. » « *Bubastus* ou *Bubastis* s'écrit en deux mots dans l'Écriture, *בבסת*. D'autres disent que ce mot est Égyptien, et qu'il signifie une chatte, la ville du Chat, c'est *Hathiazou* (*Hathiazou*). » Id annotare aliquid operæ pretium duxi, ut prudens lector intelligeret quantum eruditionis subministraret ab Hieronymo, in perignis etiam vocibus, quæ captum omnium Hebræizantium longe superant.

Nolo tamen indubitate mihi persuasum esse ex Ægyptiacarum quarundam vocum origine et interpretatione, Hieronymum tum Hebræam, sic et Ægypticam calluisse linguam: nec assentiri possum nuperò scriptori id assentiri, quamvis in hunc Apologiæ contextum non recussem locum tribuere argumento quo utitur adversus ineptum auctorem, qui Hieronymum sigillat propter etymon nominis Josepho impositi a Pharaone. Capite igitur primo Dissertationis de nomine patriarchæ Josephi a Pharaone imposito hæc habet Guillelmus Bonjour: « Recentiores quidam in summa linguæ Ægyptiæ ignorantia versantes id sibi suadere non possunt. Unde Joannes Gregorius notis et Observationibus in loca aliquot Scripturæ, cap. 16, in Hieronymo hæc glossam *lucus non movit* reculant, Saluator mandati, satis illi impositus. Quasi vero de Hieronymo fugerit lingua Ægyptiæ. Epistolæ enim quas Pachomius, Cornelius et Syrus Ægyptio sermone sibi scribent, et quarum Genadius meminit in Pachomio, Latine illa fecit simplicitatem Ægypti sermonis imitatus; ut ipse testatur Præfat. in Regulam sancti Pachomii: « *Aiunt*, inquit, *Thebæi* quod Pachomio, Corne- » lique et Syro, qui usque hodie ultra centum et decem annos vivere dicitur, Angelus linguæ mysticæ scientiam dederit, ut scriberent sibi, et loquerentur per alphabetum speciale, signis quibusdam et symbolis absconditis sensus involvens: » quas nos epistolæ, ita ut apud Ægyptios Græcosque leguntur, in nostra lingua vertimus,

» eadem ut reperimus elementa ponentes, et quæ simplicitatem Ægypti sermonis imitati somus, » interpretationis fides est, ne viros apostolicos et » totos gratia spiritualium sermo rhetoricus immu- » taret. » Ergo linguam Ægyptiacam callebat D. Hieronymus, qui ob interpretationis fidem simplicitatem Ægypti sermonis in Latino se dicit imitatum: ac proinde idoneus testis est significationis vocabulorum hujus linguæ, hisque omnino præferendus, qui nulla Ægypti sermonis ratione habita, nomen Josephi a Pharaone impositum revelatorem arcanorum interpretantur. »

Sermonis igitur Hebræorum, Chaldaeorum, Syrorum et Ægyptiorum (si Guillelmo Bonjour credatur) cum optime callentem jam noverimus Hieronymum, imperitiae deinceps aut invidiæ tenebitur reus, quisquis eximiam in sancto Doctore peritiam Hebrææ linguæ non mirabitur: etsi argumenta hujus eruditionis bene multa prætermiserim, ne nascenti Criticorum stomacho cibos plurimos ingererem. Hæc autem prætermissa a nobis argumenta quisque studiosus facile supplebit, si tantisper lectioni intentus observet hæc voces in libro Hebræicorum nominum: col. 24, *Jessaar*; col. 24, *Abarim*, col. 25, *Basan*; col. 30, *Mosroth*; col. 31, *Opher*, col. 32, *Sahu*; col. 33, *Asoroth*; col. 34, *Gaza*; col. 35, *Sina*; col. 36, *Adonibezec*, *Ailon*, *Azaf*; col. 37, *Affara* et *Asara*; col. 38, *Alal*, *Banath*, et *Betaphæ*; col. 39, *Balath*, *Balathaba*, et *Cana*; col. 40, *Chiphara*, *Chermel*; col. 46, *Tyrus*, *Thaffus*; col. 55, *Nabal*, *Rachal*, et *Rachel*; col. 58, *Hiram*, et sequentia tria vocabula: col. 61, *Bethabee*; col. 65, *Zamri*; col. 69, *Nabuzardan*, *Sir*; col. 70, *Theglath*, *Therae*; col. 71, *Coph*; col. 72, *Samech*; col. 73, *Joach*; col. 79, *Chabonim*; col. 83, *Ulai*; col. 86, *Semel*, etc. Ex his omnibus vocabulis comprobatur præsertim Hieronymiana eruditio, quam ante nos nullus attendebat in libro nominum, licet inter veterum editionum errores ac tenebras satis perspicua mihi semper apparuerit. Quamobrem angustissimis voluminis unius terminis colubere meipsum volui in hæc dissertatione; ut facilis lectoribus æquis persuaderem quanta esset Hebræica eruditio Hieronymiana de cunctis ejus operibus collecta et comprobata; cum tanta sit de uno opusculo omnium abjectissimo, ut videbatur, manifestissime proposita, probataque plus satis. Hæc igitur argumenta Hieronymiana eruditionis, quasi latissimos terrarum situs in brevi tabella volumi demonstrare, non extendens spatia sensuum atque tractandis; sed quibusdam quasi punctis atque compendibus infinita significans.

Verum quia docti ac honestissimi viri aliquando amantem interrogant causas et origines ejus, que incidit de Hieronymo, suspitionis in lingua Hebræica, cuius satis imperitis apud Criticos audiebatur; et universa que didici fidis auribus instillanda sunt; dicam breviter quid causæ fuerit, cur opinione præjudicata Hieronymianæ imperitiæ quidam laborare poterint. Præcipua igitur occasio hujus opinionis fuit in maxima errorum multitudine librorum editorum: nam in illis

adeo depravatus textus Hieronymianus invenitur, ut perperna sint nomina et verba Hebræica quæ pure scribantur; aut propria habent etymologias, vel maxime in libro Hebræicorum Nominum, ubi se depravata subtraxerit, fere tertia pars voluminis traucabitur. Et ne illud hyperbolice dictum putent studiosi homines, aliquot exemplis corruptelaram fuditatem prodo. In libro Geneseos primum nomen Hebræum falsam retinet etymologiam in antea editis libris: *Assyriorum, diligentium*: cum ex singulari *Assur* consequenter positio, facile intelligatur legendum, *dirigentium, non diligentium*; *אֲשׁוּר* *asar* enim Hebræice non sonat *diligere*, sed, *dirigere, incedere et bearé*. Unde *Assur, dirigens, vel beatus, aut gradiens*. Nec male cum editis addendum quoque hoc loco, *arguens*: quia id non significat vox *Assur*. Ibidem pro nomine *Evila* legitur *Amila*; et pro *Archab* corruptum *Archad*. Quorum etymologiam ab Hieronymo copulatæ non respondent corruptis nominibus jam dictis, sed restituitur *Evila* et *Archab*. Sub eadem littera *A* corrupte leguntur *Aggea*, pro *Aggai*; in etymologia vocabuli *Agar*, *adversa*, pro *advena*; in etymologia *Apher*, *humilis* pro *humis*; et nomen *Abdam* pro *Amada*, que omnia significationes commutat suis cum literis. Sub littera *B* ineptas præsertim habent etymologias vocabula *Boer* et *Bochor*. Nec uno modo depravate leguntur in veteribus editionibus. Nam *Boer*, quod exprimitur in pelle, mutarunt Erasmus et Marianus cum verbo *impelle*. Deinde *Bochor* interpretatur in Erasmania editione, *ingressus et angustus*. Utramque falsam etymologiam tolent, genuinum et Hieronymianam respondent, nomen, *ingressus est agnus*. Quia *בָּחַר* *Bo* significat *venit*, sive *ingressus est*; et *חַר* *cher* sive *char* sermone Hebræo *Agnus* dicitur. Nec propria auctoritate veras Hieronymi lectiones restitimus: sed vetustissimorum librorum fide, ac codicum manuscriptorum omni copia.

Superfluum autem est lectoris augere fastidium, depravata queque nomina Hebræica sic in aspectum lucemque proferendo. Quare unum adhuc exemplum proponam, ex nominibus depravate scriptis et male interpretatis sub littera *M*, ut ex eis iudicium ferant Eruditi, quod sint in toto volumine corruptelæ atque errores; cum tot manifesta vitia in paucis nominibus reperiantur: *Mathusalé, mortis concussio, pro mortis emissio*; *Mesa, aqua vara, vel evado pro vel elatio*; *Mamre, divisio, pro de visione*; *Mabram, pro Massam*; *Mabeleti pro Meleth*; *Masreca, sive libans, pro sive sibilans*; *Matraid, percussio, pro persecutio*; *Mezab, aquam hauriens, pro aqua auri*; *Mabzar, pro Malsar*. Cætera taceo quæ perversum habebant ordinem in libris antea editis; quia sufficere arbitror nomina depravata, præcipueque vitiosas annotasse etymologias, quibus ansam reprehensionis habuit Hieronymus in libro Hebræicorum Nominum.

Alia præterea reprehensionis Hieronymi occasio præbet verba Hebræica propriis scripta litteris apud Erasmus ac Marianum, qui parum

solliciti consuetudinis veterum, et moris Hieronymiani in exscribendis vocibus Hebræis, pro Hieronymo nobis obtrudunt Massorethas; erroresque plena manu serere, non assere, in suis editionibus comprobant. Nam quod in exemplaribus manuscriptorum integre ac perfecte descriptum legimus Latinis litteris, hoc ipsi ita depravant adhibitis ubi non oportuit Hebræis elementis, ut sermonis Hebræi imperitum prorsus Hieronymum, et ubique balbutientem nobis exhibeant. Hujus rei argumentum sumpsimus supra ex verbo *Hareb*, quod perperam scriptum hoc modo litteris Hebræis **הרעב**, occasionem erroris dedit eruditissimo etiam Bocharto; qui putabat Hieronymum hallucinatum fuisse in etymologia hujus nominis: cum tamen verbum *Hareb* vel *Oreb* sic ab Hieronymo scriptum, pro diversitate lectionis *gladium* et *siccitatem*, vel *corum* significat. Id genus depravationis manifestissime demonstrant manuscriptorum omnes codices quotquot sunt in universo orbe Christiano; nec aliquod exemplar alicubi reperies, quod Eras. et Marian. editionibus plane non contradicat. Quia vero in mentionem eorum incidi, non abs re fuerit observasse, quæ leguntur Libro octavo Commentariorum Hieronymi in caput xxvi Ezechielis Prophetæ. Versum enim quartum, *Finitimi tui qui te edificaverunt*, etc., enarrat ad hunc modum: « Pro quo nescio quid volentes, ita Septuaginta translulerunt: *Beelium filii tui circumdederunt tibi decorem*, etc. Sermo enim Beelim, in hoc loci apud Hebræos penitus non habetur, sed pro Beelim scriptum est *Gebulaich*, quod significat terminos tuos. In eo quoque quod dixerunt, filii tui, verbi ambiguitate decepti sunt, et scripturæ similitudine, dum pronuntiatione diversa eadem litteræ cementariorum et filiorum *Bonaich* et *Benaich* leguntur. Non potuit Hieronymus apertius exponere Septuaginta Interpretum hallucinationem ex ambiguitate verbi Hebræi **בני**, quod juxta diversam pronuntiationem significat modo *cementarios tuos*, modo *filios tuos*. Si *bonaich* legas, *cementarios tuos*; si autem *benaich* pronuntiaveris, *filios tuos* verbum illud significat. At in editis antea libris corrupte et confuse omnia verba Hebraica descripta sunt, nec illorum diversam pronuntiationem apud Erasmus vel Marianum notam ac distinctam habebis: quia sic lectionem perturbant litteris Hebraicis scribendo **בני** **בני**, **בני**, id est, *benajich* et *bnich*, *gebulaich*. Hæc profecto non sunt Hebraicæ lectiones Hieronymianæ; sed errores imperitorum editorum aut typographorum, quorum ineptiæ et balbuties in rebus Hebraicis materiam ubique subministrant opinionis illius præjudicæ de qua nunc loquimur.

Eandem imperitiæ suspicionem in Hieronymum pepererunt allegoricæ quædam expositiones, vel etymologiae indocte quamplurimæ nominum Hebraicorum. Qui enim unum locum aut partem aliquis voluminis exiguum legerit apud Hieronymum, si a propria saliva vidit discrepare eruditionem ejus, verborumque interpretationes; sermonis Hebræi statim inconsultum sanctum Doctorem re-

nnuntiat; contemptuique habendum decernit propter properatum, ut vocat, studium, et incuriosas observationes. Multa hujusmodi vitia Hieronymo objecta vidimus initio Apologia; eaque abunde satis confutavi Hieronymi ipsis verbis, quibus doctissimus vir abiecit Græcorum etymologias, quas temere ac imperite haud pauci Critici ascribent Hieronymo ut primo parenti; cum illarum interpres solum Latinus existerit, ut probant cum primis voces *Israel*, *Dapheca*, etc., in libro Hebraicorum Nominum expositæ juxta Græcorum etymologias: in Questionibus autem Hebraicis in Genesim, et epist. ad Fabiolam de 42. mansionibus Israelitarum in deserto, juxta mentem sanctissimi Doctoris enucleatæ, et suo etymo aperto nativoque restitutæ. Caveant proinde homines studiosi ne deinceps in hunc scopulum impingant. Hieronymo inerudite tribuentes quod proprium est Philoni Judæo, aut Origeni Adamantio, multarum etymologiarum ineptiarum parentibus; quia parum sermonis Hebræi perit fuerunt.

Novi erroris causam et occasionem peculiarem reprehendendi Hieronymi invenit *Joannes Clericus* in sua appendice Commentarii in Genesim. Non enim errores alienos culpât in Hieronymo cum cæteris Criticis; sed nova imperitia observationem diligentia et eruditione Hieronymiana dignissimam castigat his verbis, Dissertatione, i, pag. 318: « Idem locus ex rei natura **אולון**, id est, convallis dictus, quamvis *Hieronymus* in Locis Heb. perperam Hebraicam vocem esse velit. » *Aulon*, inquit, non Græcum, ut quidam putant, sed Hebræum vocabulum est. Appellatur autem vallis grandis atque campestris, etc. » Quails incogitantia in Clerico reprehensore! Consultissimæ monet Hieronymus in Locis Hebraicis nomen *aulon* non esse hic loci vocabulum Græcum (ut quidam putabant) propter vocem Græcam **αυλων** lecliori magis notam, quam esset **אולון** *aulon*, vel **אולון** *ajalon* Hebræorum. Non ergo perperam voluit *Hieronymus* **אולון** *aulon* esse Hebræum vocabulum, ut perperam criminatur *Clericus*, sed lectorem necessariis imbuti præmonitionibus, ne in ambigua voce *aulon*, quæ Græca est æque ac Hebræa, hallucinationi tribueretur locus, dum in locis Hebraicis Græca invenire nomina sibi videretur lector Hebraicæ lingue imperitus. Quæ ut manifestiora fiant, aliam observationem Hieronymianam et libro Hebraicorum Nominum accerso; nam col. 36, de aulone hæc scripta leguntur: « *Aulon*, quem supra aulonem diximus: quod si *Egion* legere voluerimus, interpretatur vacca eorum. » Supra autem col. 34, sub littera E sic aiebat: *Elath*, *terebinthus*, vel *aulones*. Sed significantius adhuc ipsissimum nomen *aulon* expressit, col. 19, sub littera E, dicens: *Elon quercus*, sive *aulon*: de quo in libro *Locorum plenus diximus*. Eodem reponet ad hæc observationes Hieronymi eruditio ac diligentia Clericorum? De voce *Aulon* plenus scripserat sanctus Doctor in libro *Locorum*; *Aulon* autem illud, id est, quod *Elon* interpretatur *quercus*; vel idem quod

Elath, id est, *terebinthus*. Si ita res se habet, ut vere se habet, quomodo **אילון** *Ailon*, *Elon*, et **רלה** *Elath*, inter Græca vocabula recenset Clericana sagacitas? Sed splendida, sed aurea non decerentur ejus comienta, nisi morderetur vir summus, spreta esset in illis Hieronymiana linguarum peritia. Nec hoc dico quod tanquam Scriptorem hagiographum Hieronymum suspiciam, aut ejus gratia hujus temporis Criticos repungere apud me statuerim; sed quod veritatis ac reverentiæ studium non patiar impune dicta, quæ a malevolis, aut imprudentibus Scriptoribus falso ac temere dicta comperiuntur adversus maximum Doctorem, ac diligentissimum Scripturarum Interpretem. Alioquin ab ipso didici non invidendum, nec aspernandum si quid probabilius alii dixerint post Hieronymum in obscurioribus questionibus Bibliorum sacrorum: « Si quis autem, inquit, in lege Domini die ac nocte meditatus, majus habuit studium, majus ingenium, otium, gratiamque; et potest de præsentis capitulo probabilius aliquid dicere, non invidio, non aspernor: quin potius cupio ab eo discere quod ignoro; et libenter me discipulum profitebor, dummodo doceat, et non detrahat. Nihil enim tam facile, quam otiosum et dormientem de aliorum labore et vigiliis disputare. » Lib. i Comment. in Mich., cap. ii.

Ad summam Apologie venio, in qua lectorem studiosum præsertim commovere volui, ne facile adhibeat fidem quibusdam Scriptoribus qui se doctos putant si ingenium Hieronymi, laudes aut eruditionem detrectent: non intelligentes imperitiæ manifestissimum argumentum in eo positum esse, quod viro summo detrahas; tibi que displiceat multiformis ipsius eruditionis ubertas. Quid enim in quovis disciplinarum genere, aut laudabilium studiorum curiositate non subministrant Hieronymianæ lucubrations? Certe si de omnimoda ejus eruditione nunc questionem instituissemus, in promptu essent nullæ probationes, ut vincerem nihil utile apud alios auctores inveniri posse, quod apud Hieronymum multo abundantius non inveniat; apud eum autem multa legi quæ nusquam omnino alibi leguntur. Et quæquam rem ita se habere docti quamplures necum arbitrentur, unum tamen exemplum propono in rebus Hebraicis insignis; quandoquidem Hebræicæ solius eruditionis Hieronymianæ defensionem hoc loco susceperim.

Vox Hebræa *Taphnes*, sive *Taphnis*, sæpissime occurrit in sacro Bibliorum contextu: nam nomen est uxoris Pharaonis regis Egypti, III Reg. xi, 19, תַּפְנִיס, Græce Τεφνης. Eodem nomine urbs Egypti dicta est *Taphnis*, Ezech. xxx, 18, ubi Hebræica scriptura est תַּפְנִיס *thelphaphnelhas*; sicut et Jeremie cap. ii, 16, et cap. xliii, 7 et seqq. Vocabulum igitur *Taphnes*, sive *Taphnis*, interpretantur Critici hujus temporis, *Occultam tentationem vel fugam*, aut *coopertum vexillum*: vel ex Hebræo et Syro, *Occultum miraculum*. Deinde in Jeremia, *Operimentum confidentiæ vel protectionis, aut occultam confidentiam, vel protectionem*. Hanc inveni-

interpretationem tom. VI Bibliorum Polyglottorum in fine; nec eum eo nomine aliam etymologiam copulant viri studiosi, eruditionis laude celebratissimi.

Id vero Hieronymianæ etymologiarum supellectili comparatum, leve penitus et angustum dignoscimus omne quod dicitur: nam libro tertio Regum, supra col. 65, *Taphnes* interpretatum legitur hoc modo: « *Taphnes*, cooperte signum; quod signum fiantius Græce **σπαστερον** dicitur. » Deinde in Jeremia, col. 81: « *Taphnas*, insanum os serpentis; » *tis*, sive opertum signum. » In Ezechiele similiter col. 86: « *Taphnas*, stupens os serpentis; ab ore intelligendum, non ab osse. » At in Commentariis Hieronymi in Ezechielem diversæ adhuc ac multiplices ejusdem *Taphnis* etymologiae. « *Phaetores*, » inquit lib. ii Comment. in cap. xxx, « interpretatur panis conculcatus; *Taphnis*, mandatum humile. » Et post pauca: « Et in *Taphnis* nigrescit dies. *Taphne* interpretatur, cedentes ori, subauditur diaboli: cui qui cesserint, amittent lumen veritatis, et diem in noctem mutant. » Ex his omnibus locis liquido appareat nomen *Taphnis* diversè scriptum in Hebræo, optime fuisse expressum juxta hanc diversitatem in libro Hebraicorum Nominum; ac erudite interpretatum juxta proprietatem sermonis Hebræi. Notabile enim in primis nomen illud est scriptum תַּפְנִיס *Taphnes* III Reg. xi, 19, in Prophetis autem תַּפְנִיס *Taphnas* cum תַּהֵל *Heth* in fine, pro *Jod* penultima littera præcedenti dictionis *Taphnes*. Quam diversam lectionem volens exprimere S. Hieronymus in libro Nominum, III Reg. volumine scripsit, *Taphnes*: in Jeremia autem et Ezechiele, *Taphnas*. Diversam quoque hanc lectionem expressit etymologiarum varietate, dum *Taphnes* interpretatur, *cooperte signum* sive **σπαστερον**; *Taphnas* vero *stupens os serpentis*. Circa quæ observandum velim, priorem etymologiam, *cooperte signum*, vel *opertum signum*, vere Hieronymianam esse; et juxta proprietatem linguæ Hebrææ expressam: quia Hebraicum תַּפְנִיס *hapha*, vel תַּפְנִיס *haphaph*, significat, *textit, occultavit et operuit*. Deinde תַּפְנִיס *vexillum* dicitur, sive *signum militare*. Unde Num. xxi, 8, תַּפְנִיס *in signum*. Secundam *Taphnis* etymologiam, non Hieronymo, sed Græcorum Scriptorum adjudicandum scimus ex edito a nobis Lexico Græco Hebraicorum Nominum; ubi hæc leguntur col. 661, *Taphnis*, **Ἐρσὴς τασπῆς, ἢ σπαστερον**, id est, *Tunies*, *Mandatum humile*, vel *irrorata*. Et consequenter: **Τεφνης, ἑπιστακμενος σπασμα δροπας**, hoc est, *Taphnos*, *stupens os serpentis*, Græcis igitur tribuendum est quod apud Hieronymum inveniatur *Taphnas* interpretatum *insanum*, vel *stupens os serpentis*: violenter enim figuratum nomen intelligitur ex תַּפְנִיס *tapha*, et תַּפְנִיס *haphaph*, et תַּפְנִיס *nahhas*. Quæ verba diversæ retinent litteras ab iis quæ in vocabulo תַּפְנִיס *Taphnas* videntur. De tertia *Taphnis* interpretatione mox dicemus prolixius. Quartam Græcæ æque ac priores referendam conjicio; quia violenter *Taphne* interpretatur, *Cedentes ori*. Nec video unde illa etymologia exurgat, nisi ex

תרת tahhath, et ex פה Phe derivata sit apud Græcos; qui cedentes ori sumere potuerunt, pro inferiores ori. Syriace etiam תרת dicitur infirmus factus est, et dejectus est: quo sensu cedens intelligi potest in etymologia presenti.

Quod tertiam etymologiam spectat, scilicet Taphnis, mandatum humile, ex corrupta lectione originem habuisse comperto. Ita enim scriptum legitur in vetustissimis exemplaribus manuscriptorum Commentariorum Hieronymi in caput trigessimum Ezechielis: Phatures interpretatur panis conculcatus; Tanis mandatum humile. Nomen vero Tanis, quod in Hebræo צני soan legitur, Hieronymus in libro Hebraicorum Nominum col. 75 transtulit, mandans humilita; et deinde col. 86 mandatum humile. Etymologiae hujusmodi parentes Græcos fuisse exploratum nobis est e Lexico Origeniano, cujus verba superius recitavimus, Τωνισ, Εὐκολία ἡμερόν, hoc est, Tanis, Mandatum humile. Facile porro ad erendum mihi est, nomen soan antraxit cum Vau scriptum hoc modo צניק, cujus proinde prima syllaba צני so. sive sau, significat mandatum: צניק autem ex radice צני ana, humile sonare, nullus sermonis Hebræi peritus indicitur. Denique cum vocabuli פירות Phatures mentionem iniecerim, monendus est lector, etymologia hujus vocis sumptam esse ab Hebræo פת phath, quod proprie buccellam et frustum panis, non panem ipsum significat: et ex verbo רפח raphas, a quo est in etymologia Phatures, significatio conculcationis: licet redderet media radicalis in Themate Raphas.

Universa hæc hucusque a nobis explicata edisserataque si diligenter observentur, moxam lectoribus nullam fore speramus ad percipiendam quæcumque præjudicia Hebræica eruditioni Hieronymiana valde iniuriam. Nam cuncta que vitio dabantur sancto Doctore, aut imperitie Græcorum, aut erroribus veterum editionum, aut incogitantie, aut invidia Criticorum hodiernorum ascribenda manifeste satis declarati. Et quamvis in Taphnis dictione et Phatures fortuito deserint argumenta et exempla hujuscæ Apologie; haud tamen finem scribendi incommodum fecisse me reor: cum in eo causas fore omnes et originem præjudicæ adversus Hieronymum opinionis animadvertere possimus: errores dico veterum editionum, ubi Taphnis pro Tanis legitur; etymologiae Græcis proprias, sed Hieronymo imprudenter adscriptas; hallucinationes denique Criticorum, qui non satis attendunt interpretationes et consuetudinem Hieronymi abutentis in allegiarum varietate falsis ac violentis Græcorum Scriptorum etymologia; quas alibi ipsemet abjiciendas sæpe docuerat. Hinc apud eum legas lib. iv Comment. in Ezech. cap. xii: « Sed quoniam quidam volunt captivitatem xii: » Sedecia, qui interpretatur Justus Dominus, in typum præcedere Salvatoris... ideo præmonendum dum puto prudentem cautumque lectorem, et hæc quidem non ponere, ne quid prætere videamur, sed non probare. Neque enim rex impius in figuram potest præcedere illius, qui

totius pietatis exemplum est. » Et post multa: « Hæc diximus, inquit, lectoris arbitrio iudicium relinquentes. Evidenter nulla dubitatio est, periculosum esse regis impii captivatem et necem sacramento Domini comparare. » Simili præmonitione sese tectur adversus præpropere imperitiam lectoris iudicia, aut æmulorum centuram; cum libro de Locis Hebræicis ad vocem Elmoni hæc apposite observavit: « Elmoni, locus quispian impie interpretatur: pro quo Aquila et Theodolion transulerunt ἑλμων, ἑλμων, quod non dicere possimus, » hunc vel illum. Porro diligens lector agnoscat, quod in principio quoque libri hujus aliqua ex parte perstrinxit, me non omnia que transfero, comprobare; sed idcirco quedam juxta auctoritatem Græcam relinquere, quia de his in libris Hebraicorum Questionum plenus disputavi. » Tutissima proinde prudenti lectori hæc erit cautio, ne quid Hieronymo ascribat, aut acceptum referat, quod ab ipso edisserum comprobatum non videtur in Questionibus Hebræicis, vel in alio Commentariorum volumine. Neque enim prædantis vi est, Hieronymianum asserere quiddam apud Hieronymum legitur; nisi aliunde exploratum nobis sit, sanctum Doctorem proprio sensu illa docuisse, aut cum cæteris idem sentire. Hæc prædantis habendi de Hieronymo regula, si non ignobilis fuisse apud Criticos scriptores hujus temporis, ac lectores imperitos, nulla mihi provincia vindicandi Hieronymi suscipienda; nullam in me impositum erat onus apologeticum, quod ad finem usque Deo protegens perduci; deprecans ut ad exitum ipse perducatur; et ex eo utilitatem aliquam Ecclesie sæpe conferat.

§ II. Utilitas libri Hebraicorum Nominum.

Inutile ac ignobile penitus Opusculum Hebraicorum Nominum nonnulli putavere; atque absurdissima non pauca complexum arbitrastur Etymologus quidam familiaris meus, cujus epistolam de hoc argumento ad me scriptam assero in scriñioli mei. Persuasissimum equidem mihi est, in antea editis libris dignitatem ac utilitatem libri Nominum evanuisse propter imperitia typographorum, vel oscitantia eorum, qui præsertim veterum Editionibus. Neque enim cum aliquo fructu legitur liber funditus eversus, cujus contextus absurdissimè passim etymologiis fœdatis, verba ubique muta ac depravata, ordinem hujusmodi librum nequaquam sufficit, cum tot mendis, cum tantis vitis in lucem editum. De Libro Hebraicorum Nominum loquor, cujus dignitatem, ac lectionis fructum presentis dissertatione commendandum suscepi.

Utque re suspectam exsequar, primum auctoritate virorum summorum, Origenis, Hieronymi, atque demum Augustini verba recitabo: in enim libri Nominum præstantiam non uno verbo commendant, nec uno loco utilitatem ejus prædicare voluerunt. Origenes quidem tom. V in Joannem,

ubi ait: « Prorsusque cum Joannes Christum ostendit, homo Deum ostendit, et servatorem in corporeum, et vox sermonem. Ut autem in rebus multis nominum evidentia est utilis, ἡ ἀπολογία δὲ αὐτοῦ ἵνα δώσῃς ἐπὶ πολλῶν ἡ τῶν ἀσάφῃων ἐπιπέσει, sic hoc quoque in loco utile erit videre, quid Zacharias, quidve Joannes significant: Etenim perinde ac si esset aliquis non contemnendus, quod ad nominis positionem attinet, etc. » Vini igitur nominum, quod in loco utile docet Origenes, non tantum hoc loco, sed infra Comment. in eundem Joannem tom. VIII adhuc manifestus. « Interpretatur autem, inquit, Gergessa, ἡλιθιότης ἐπιφανίτης, fortasse cognoscendum scribitur prophætica illius rei, quem locorum circum erga servatorem fecerunt, obsecrantes eum, quia de finibus suis excederet. Tale nomina licet cernere, ut accuratè perspeximus ab Hebræis edocui cum ipsorum exemplaribus nostra comparantibus, quæ testimonia habent ab editionibus Aquile, et Symmachii, et Theodotionis, quæ nondum sunt depravata. Paucæ igitur opponemus in studiosorum gratiam, quæ in his diligentius versentur. Unus filiorum Levi primus in pluribus exemplaribus Geson nominatus est, pro eo, quod est Gerson, ejusdem nominis existens cum primogenito Moysi, nomine vere utriusque positio, quod geniti fuissent in terra aliena habitantes. Rorsus Judæ secundus apud nos quidem Anan esse dicitur, apud Hebræos vero Onan, quod est, Labor ipsorum. Ad hæc in profectioibus filiorum Israel in Numerorum libro invenimus, quod profecti sunt ex Sochoth, et castra fixerunt in Buthan: cum Hebræicum pro Buthan, Aman habeat. Et quid me opus est tardantem plura apponere, cum veritate, quæ est in nominibus, cuivis volenti, tum inquirere, tum agnoscere, sit in promptu? Sed in primis ea Scripturarum loca suspecta habere debemus, ubi pariter quampurum nominum est enumeratio: veluti in libro Josu Nave sunt, quæ ad divisionem hæreditatis pertinent: et in primo Paralipomenon a principio per ordinem usque ad ea, quæ in principio sunt super... Similiter autem in Esdra. Nec vero parvipendenda sunt nomina, cum res utiles ex eis significanter locorum interpretationes. Ceterum non haud est nunc opportunum instituire sermonem de ratione nominum, omittendo quæ sunt proposita. » Ita Origenes de Nominibus in versione Septuaginta Interpretum depravatis, deinde utilitate Nominum Hebraicorum interpretationi Scripturæ sacræ apprime conducibulum. Interpretationem Hebraicorum Nominum non modo utilem voluit pariter Auctor Questionum ad Orthodoxos, sed pernecessariam quoque declarat Quest. 86. Quærens namque quæ sit interpretatio in Babylonem: hoc enim significat pavor iudicis, sive per circuitum, ut tremens et proprie salutis incertus, huc illicque circumspicit, et venientes contra te adversarios reformidas. Pro pavor, quod in Hebraico scriptum est Magur, LXX et Theo-

planationem nominum pernecessariam intelligentie Scripturarum, ab Origene mutandum monet Responso Questioni subjecta in hunc modum: « Exposita est ab Origene, viro Hebræicæ linguæ perito, omnium que in sacris Scripturis feruntur Hebraicorum Nominum et mensuram in interpretatio. Eam si quisquis, in ea inveniens omnium eorum de quibus questio est, explanationem nominum, » Origenem Græcis concedent peritum fuisse vis scripturibus sed libris Hebraicorum Nominum utilem ac pernecessarium omnes falerantur. Unde Hieronymus, litterarum Hebraicarum callentissimus, inter egregia Originiana monumenta recenset opusculum illud, dicens: « Imitari volens ex parte Origenem, quem post Apostolos, Ecclesiarum magistrum, nemo nisi imperitus negabit. Etiam cetera enim ingenii sui præclara monumenta etiam in hoc laboravit, ut quod Philo quæ Judæis omiserat, hic ut Christus tians implet. » Omiserat Judæus Philo Hebræica Nomina Instrumenti novi quod non recipiebat; hæc autem Origenes collegit ut Christianum, et absolutum Hebraicorum Nominum edidit volumen, quod Hieronymus Latinitate donavit, hortatu quidem fratrum Lupuliani et Valeriani: sed et rei ipsius utilitate commotus. Singula quoque per ordinem Scripturarum volumina percurrens, et vetus ædificium nova cura instaurans, fecisse se merito existimavit quod maxime a Græcis appetendum erat: quia liber ille Hebraicorum Nominum multo castigatior, multoque auctor ac verior editus est ab Hieronymo scriptore Latino, quam ab aliquo Græcorum interprete vel auctore libri Nominum.

Eandem utilitatem prædicat sanctus Doctor lib. iv Comment. in Jerem., cap. 23: « Ex verbis autem, inquit, et interpretatione nominum, sæpe res ostenduntur, ut Abraham, Sara, et Petri, et filiorum Zebedæi, vocabula commutata significant rerum mutationem: et in hoc eodem Propheta, Phassur, dicitur pavor, sive translatio, et colonus, sive peregrinus. » Que ut facilius juxta mentem sancti Hieronymi intelligatur, meminisse debet prudens lector scriptum esse Jeremie cap. xx, 3 et seqq.: Non Phassur vocavit Dominus nomen tuum, sed pavorem iudicis. Quia hæc dicit Dominus: Ecco ego dabo te pavori, etc. פחדור Phashur enim, sive פחדור, et Septuaginta legunt, interpretatur Hieronymus oris nigredinem; quod quidem multum differt a pavori, translatione, colono, et peregrino. Hinc idem Hieronymus in eundem Jeremie locum apposite observat que sequuntur: « Mutatur autem nomen Pontificis, ut ex nomine futurum supplicium demonstratur. Nequam, inquit, habebis nomen oris nigredinem, et iniquæ imperium potestatis; sed captivus ducris in Babylonem: hoc enim significat pavor iudicis, sive per circuitum, ut tremens et proprie salutis incertus, huc illicque circumspicit, et venientes contra te adversarios reformidas. Pro pavor, quod in Hebraico scriptum est Magur, LXX et Theo-

» dotion *αποστολῶν*, id est, *migrantem*; Aquile se-
 » cunda editio, *peregrinum*; prima, *circumspiciens*;
 » *ten*; Symmachus, *ablatum*, sive *congregatum*, et
 » *coactum*, interpretat sunt. » Non ergo sic intel-
 » ligendū nobis est Hieronymus, ut arbitrum
 » nomen *פְּשֻׁרִי Phassur*, sive *Phasur*, aut *Phaschor*,
 » significare *pavorem*, translationem, colonum et *pe-*
 » *regrinum*; absurde enim verba S. Doctoris sic
 » intellecta contrarium penitus sensum efficerent iis
 » qua docere voluit. Nec cum antea dixisset *Phas-*
 » *sur* interpretari *oris nigredinem*; minime a seipso
 » dissentit, quod eundem dici *pavorem*, aut *pe-*
 » *regrinum* monet : quia tunc *Phasur* nomine mutato,
 » *Magur* a Jeremia dictum intelligit; quod nomen
 » *מָגוּר Magur peregrinus, translatus*, et *circumspici-*
 » *ens*, sive etiam *pavor ac formido* exprimi potest
 » juxta proprietatem sermonis Hebræorum, apud
 » quos radix *מָגַר* *gur* gaudet his omnibus significatis.
 » Res itaque sepe ostenduntur ex verbis et inter-
 » pretatione Hebræorum Nominum; unde maximam
 » conferunt utilitatem ad sensum genuinum Scrip-
 » turæ sacræ percipiendum : ut ex recitato hoc e-
 » dem Hieronymi loco approbare conabamur.

Jam quod sancti Augustini auctoritatem spectat
 ad commendationem libri Hebræorum Nominum,
 nemo est apud Græcos aut Latinos qui voluminis
 hujus commoda et dignitatem tam manifeste testi-
 » tari voluerit. Libro namque secundo de Doctrina
 » Christiana, cap. 16, mirifice Origenis et Hieronymi
 » Syntagma vocum Hebræarum predicat, dicens :
 » « In translatis vero signis, si qua forte ignorata
 » cognat herere lectorem, partim linguarum no-
 » titia, partim rerum, investiganda sunt. Aliquid
 » enim ad similitudinem valet, et procul dubio
 » secretum quiddam insinuat Siloa piscina, ubi
 » faciem lavare jussus est, cui oculos Dominus
 » luto de spato factu inunxerat : quod tamen no-
 » men lingue incognita, nisi Evangelista inter-
 » pretatus esset, tam magnus intellectus lateret.
 » Sic etiam multa que ab auctoribus eorumdem
 » liberum interpretata non sunt, nomina Hebræa,
 » non est dubitandum habere non parvam vim at-
 » que adiutoriam ad solvenda ænigmata Scriptu-
 » rarum, si quis ea possit interpretari : quod
 » nonnulli ejusdem lingue periti viri, non sane
 » parvum beneficium posteris contulerunt, qui
 » separata de Scripturis eadem omnia verba inter-
 » pretati sunt, et quid sit Adam, quid Eva, quid
 » Abraham, quid Moyses, sive etiam locorum no-
 » mina, quid sit Jerusalem, vel Sion, vel Jericho,
 » vel Sina, vel Libanus, vel Jordanis, vel quæcum-
 » » que alia in illa lingua nobis sunt incognita no-
 » mina. Quibus apte et interpretatis multa in
 » Scripturis figuratæ locutiones manifestantur.
 » Præstantissimo hinc Augustini testimonio nihil ad-
 » diendum putavi, præter verba ejusdem sanctissi-
 » mi Doctoris que leguntur ibidem cap. 39, num.
 » 59 : « Sicut autem, inquit, quidam de verbis om-
 » nibus et nominibus Hebræis, et Syris, et Ægypti-
 » » tiis, vel si qua alia lingua in Scripturis sanctis
 » » inveniri potest, que in eis sine interpretatione
 » » sunt posita, fecerunt, ut ea separatim interpre-

» » tarentur; et quod Eusebius fecit de Temporum
 » » Historia propter divinum Librorum Questio-
 » » nes, quæ usum ejus flagitant : quod ergo eis
 » » fecerunt de his rebus, al non sit necesse Chris-
 » » tiano in multis propter pauca laborare, sic video
 » » posse fieri, etc. » Ergo non parvum beneficium
 » posteris contulerunt, teste Augustino, Interpretes
 » Hebræorum Nominum, quorum elyma aperta non
 » parum juvant ad solvenda ænigmata et translata
 » signa Scripturarum. Tantum vero præstitit Aeu-
 » » lium liber ille Hebræorum Nominum, apud Ecce-
 » » siasticos maxime scriptores antiquioris ævi, ut eo
 » destituti nihil haberent, quod loquerentur in ex-
 » » positione divinarum Scripturarum. Sicut accidit olim
 » Interpreti in Isaiam scribenti, cujus recordatur
 » S. Hieronymus l. iv Comment. in caput decimum
 » ejusdem Prophetæ : « Hoc juxta litteram, inquit,
 » » ceterum quidam in isto loco, cum falsorum no-
 » » minum juxta LXX *ἑρμηνεύς* invenire non pos-
 » » sit; nec se in libro Hebræorum Nominum repe-
 » » rite potuisse testetur, mittit nos ad incertum, ut
 » » dicat, in extremo mundi tempore, et in consum-
 » » matione hujus sæculi imminentes penis, sen-
 » » sum magnam principem Assyriorum esse fugi-
 » » turum, et per diversa loca variosque profectus
 » » fugere cupere ab ira Dei, etc. Hæc dicit, quia
 » » rei veritate constrictus, aliud quod diceret, non
 » » habebat. »

Sed veterum tantorum virorum auctoritas quam
 vis non efficiens profunde utilitatis libri
 Hebræorum Nominum; hallucinationes tamen
 summorum hujus temporis ingeniorum, ac cele-
 » briorum scriptorum errores plane demonstrarent
 » volumem illud nec doctoribus contemnendum, nec
 » aliis quibuslibet abiciendum fuisse. Nam con-
 » temptibiliora interdum que putantur magisque
 » superflua, summam tempore suo præstare possunt
 » utilitatem. Id ego duobus exemplis, et quidem in-
 » signioribus in hoc eruditionis genere, comprobare
 » statui, ut sic tandem persuasissimum fiat omnibus
 » studiosis, librum Hebræorum Nominum assidua
 » manu esse terendum apud eos maxime qui ejusdem
 » lingue aut nullam, aut parvam notitiam con-
 » sequuntur.

Josephi Judæorum Historici interpretres noster
 Gallus, nemine reclamante doctissimus, in etymo-
 » logia tamen nominis *Esau* falsus deprehenditur
 » propter incongruam lingue Hebræicæ proprietatem :
 » ita enim Gallus sermone reddidit verba Græca
 » Judæi scriptoris lib. i Antiqu. Judæicæ, cap. 17 vel
 » 18 : « Rebecca accoucha de deux fils, dont l'aîné
 » » estoit tout couvert de poil, et le plus jeune ly tenoit
 » » le talon quand il vint au monde. L'aîné fut
 » » nommé *Esau*, à cause de ce poil qu'il avoit ap-
 » » porté en naissant : et Isaac avoit pour luy une
 » » affection particulière. Le plus jeune fut nommé
 » » *Jacob* : et Rebecca l'aimoit beaucoup plus que
 » » son aîné. » In indice quoque de Esau ita com-
 » » monet : « Esau, c'est-à-dire *velu*, et surnommé
 » » *Edom, fils d'Isaac*. » Hæc si cum Græco Josephi
 » » contenderis, nonnulla invenies verba ab Interprete
 » » nostro prætermissa; quibus non *Esau*, sed *Seir*

dicitur pilosus; nam in Græco contextu legitimus hoc
 modo : *Ἦσαν δὲ ο παῖδες τῶν προσβύτων, Ἦσαν*
λεγόμενοι, καὶ ἑταίριον τῆς τριχίας, Ἔβραϊος γὰρ
το αἰῶνος τριχίας λέγουσι. Πάλαι αὐτὸν ἀνάβι σὴν-
νόριον Βαζα, αὖ το cognomen habentem : nam He-
bræi pilos vocant Seir. Non igitur Isaci major filius
 dictus est *Esau* ex pilis, quibus in ortu suo totus
 hispidus apparuit; sed ipse *Esau* cognomen tulit
Seir propter *τριχία*, hoc est, propter *capillamentum*,
 sive *pilosum tegmen corporis sui*; Fateor attam-
 » nem Græca Josephi (α) *Ἦσαν λεγόμενοι καὶ ἑταίριον*
 » *τῆς τριχίας*, vix alio sensu exprimi posse, quam
 » quæ Gallicæ expressa sunt ab eruditissimo nostro
 » Interprete: præsertim cum sacri contextus ipsæ
 » voces, Gen. xxv, 25 : *Qui prior egressus est, rufus*
 » *erat, et totus in morem pellic hispidus, vocatumque*
 » *est nomen ejus Esau*, huic intellectui non mediocriter
 » favere videantur. At lectionis ordine, contextuque
 » Hieronymianæ versionis paulo attentius considerato,
 » facile apparet majorem Isaci filium minime propter
 » pilos *Esau* cognominatum; sed minorem dictum fuisse
 » *Jacob*, eo quod nascendo plantam fratris tenuisset
 » manu sua : *Qui prior egressus est, rufus erat, et totus in morem pellic hispidus*
 » *vocatumque est nomen ejus Esau.* Prolium
 » alter egrediens, plantam fratris tenebat manu :
 » et *idcirco appellavit eum Jacob*. Quis aliquando
 » Hieronymi diligentiam, et interpretationis ænimen
 » miratus est in hoc Genesios loco? De *Esau* dixit :
 » *Vocatumque est nomen ejus Esau*; nec addidit, *id-*
 » *circo* vocatum est : quia sciebat vir Hebræi sermo-
 » nis consultissimus nomen *Esau* significare *factura-*
 » *ram, non villosam, aut pilosum*, ut putabat interpres
 » Gallus, Josephi verbis obscuris deceptus. De *Jacobo*
 » autem loquens Hieronymus, consulo rationem nomi-
 » nis expressit : *Idcirco appellavit eum Jacob*. Nam
 » *supplentator*, id est, *Jacob* dicitur est, quia plan-
 » tam fratris tenuit egrediens de utero materno.
 » Que profectio manifestissima sunt lectori voluminis
 » Hebræorum Nominum, et Libri octavi Commenta-
 » riorum Hieronymi in Ezech. cap. xxv, ubi hæc
 » leguntur : « Quod autem *Esau*, et *Seir*, et *Edom*,
 » » et *Idamæa*, et *Duma*, una gens appellentur, non
 » » ambigit qui scientiam habuerit Scripturarum.
 » » Ut de caleris Prophetis laceam, *Isaia*, *Jeremia*,
 » » *Amos*, qui contra *Idumæam*, et *Dumam*, et
 » » *Edom* vaticinatus sunt, *Abdias* Propheta totam
 » » Prophetiam contra hæc dirigit nationem, quem
 » » ut potissimum olim disserrimus. Arguitur igitur
 » » *Seir*, qui quia hispidus erat, pilosus nomen acce-
 » » pit, et *Edom* sanguinarius, qui ob lenticule rufæ
 » » coctionem primogenita perdidit, et ab edulio
 » » sortitus vocabulum est : *Esau* quoque facta in-
 » » terpretatur. Et hoc sciendum, quod in Hebræo
 » » nunquam scribatur *Idumæa*, sed semper *Edom*,
 » » quem *Idumæam* expressit Græca translatio. » Ex
 » » his perspicuum est *Seir* sonare *pilosum*, et *Esau*
 » » interpretari *facta*, sive *facturam* in singulari, id
 » » est, *factura*, ut alibi sæpius Hieronymus docet. Ne
 » » quid autem desit curiositati, rationemque impositi

nominis *Esau* perspectam habeat lector studiosus,
 et hic observandum quod illud vocabulum usur-
 » patum sit ad rem penitus novam indicandum. No-
 » vum enim erat quod infans ex utero matris prodi-
 » dit villosus et pilorum tegmine totus hispidus in
 » morem pilos; quod utique non convenit hominibus
 » in ætate infantili, sed in robusta et perfecta. *Esau*
 » igitur cum nasceretur fuit *πυλωτός nesus*, id est, *factus*
 » et perfectus pilis, tamquam multorum annorum
 » puer, et ideo *Esau* nominatus; ut cum apud nos
 » de adolescente propter ingeni maturitatem dicitur :
 » *C'est un homme fait.* Ergo *πυλωτός Esau* juxta
 » sermonis Hebræi proprietatem intelligitur *factus*,
 » sive *factura* : *Seir* autem *pilosus* et *hispidus* :
 » *Edom* denique *rufus*, sive *sanguinarius*, ob
 » colorem rubeum lenticule rufæ.

Quantus etiam focus factus sit doctissimo Hen-
 » rico Valesio Hebræicæ nescienti, sequens docet
 » exemplum, ex ejusdem Annotationibus in Librum
 » secundum Historie Ecclesiasticæ Eusebii Pamphili
 » desumptum. Scriperat Eusebius libri jam recitati
 » capite vigesimo tertio : *Καὶ πολλὴν πληροφορηθέντων,*
 » *καὶ δοξάζοντων ἐπὶ τῇ μετορίᾳ τοῦ Ἰακώβου, καὶ*
 » *λεγόντων Ἰσραὴλ τὸν υἱὸν Δαβὶδ, id est, Cuiusmodi nulli*
 » *hoc Jacobi testimonio confirmati gloriæferent Israh-*
 » *el, dicentes Osanna filio David, etc.* Sed Insuper
 » Hebræicæ imperitios Græcus amanuensis nomen
 » *Ἰσραὴλ* in duo vocabula distractit *ὡς Ἰσραὴλ τῶ, et*
 » *ansam tantū erroris præbuit in hæc imperitia
 » distinctione, non eo modo depravatam Eusebii
 » contextum ediderit Valesius, hisque notis ipsum scrip-
 » toris errorem illustrare ac confirmare voluerit p. 40,
 » Annot. in lib. II Hist. Eccl. *ὡς Ἰσραὴλ.* » In omnibus,
 » inquit, nostris exemplaribus duo sunt vocabula *ὡς*
 » *Ἰσραὴλ*. Ita etiam apud Hieronymum in interpretatione
 » Nominum Hebræorum, *Osanna salvisfacta, Græco*
 » *dicitur ὡς Ἰσραὴλ. Utrumque autem nomen per extensionem*
 » *litterarum legendum.* It est, *Osanna* tam in Hebræa
 » quam in Græca lingua primam syllabam producit.
 » Isidorus quoque in libro VI Originum, *Osanna* ex
 » duobus vocabulis *Osi* et *Anna* compositum esse
 » testatur, elisa scilicet una littera, sicut in versibus
 » cum scandimus. *Osi* enim salvifica interpretatur :
 » *Anna* interjectio est, motum animi significans sub
 » deprecantis affectu. Que Isidori vera desumpta
 » est Hieronymi epistola 143, ad Damasum. »*

Ex hoc loco invictissime demonstrari potest multi-
 » plicatos fuisse scriptorum errores ex male editis
 » Hieronymi voluminibus. In omnibus Græcis Euse-
 » Sebastianis exemplaribus repererat Valesius nomen
 » *Osanna* scriptum sub hac distinctione *ὡς Ἰσραὴλ*.
 » Quod cum præter usum in duo vocabula partitum vi-
 » disse, ad librum Hebræorum Nominum tam-
 » quam ad Lydium lapidem confugere merito existimavit.
 » Sed pro Lydio lapide scopulum postulerunt
 » Hieronymianæ veteres editiones, ad quem observa-
 » tiones proprias se appellere nescivit vir aliqui
 » doctus. Depravatissima libri Nominum lectionem
 » in editione Erasmanica ac Marianeæ coarctamus
 » supra col. 92, in Scholis nostris, ubi manifestis-

[6] « Et *Esau* pro « *Esau* + *pilosum* : *Seir* » apud Josephum, sive legendum una serie « *Ἦσαν τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ* »
 » *καὶ*, qui et *Seir* dicebatur, » dicit viri contendunt. »

sime comprobatur, omnium mss. codicum consentiente fide Hieronymum hoc modo scripsisse: « Osanna : salifica, quod Græce dicitur *ὄσαν δὲ*. » Utramque autem nomen per litteram extensam legendum. » Non ergo legendum falso ac ridicule, quod Græce dicitur *ὡς ὄσαν* : quia *Osanna* Hebræum Græce dicitur *ὄσαν δὲ*. Denique utrumque nomen legendum per extensam litteram, non est intelligendum de *Osanna* tam in Hebræa quam in Græca lingua, juxta hallucinatam Valesium : sed ita accipienda sunt Hieronymi verba, ut sciamus nomen *Obed*, et *Osanna* sequens sub littera O legendum per litteram extensam. Videat nunc prudens et studiosus lector quantum præbeat utilitatem liber Hebraicorum Nominum a nobis restitutus juxta primigeniam sinceritatem ac fidem, qua non solum editorum librorum Latinarum, sed et Græcorum exemplariorum manuscriptorum errores multiplices castigandi certo noscuntur. De *Osanna* autem apud Græcos scripto et illud commone, in Græcis Fragmentis et Originiano Lexico, reperiri *ὄσαν* ubique sine ulla distinctione syllabarum, et semper in illis expressum *ὄσαν δὲ*, vel *ὄσα*. Quibus profecto observationibus omnis impertitia Latinorum atque Græcorum exclusa est ac castigata. Nec propterea tamen eo inficias, nomen *Osanna* apud imperitos olim scriptum esse ac separatim in duo vocabula; id enim satis aperte docet Hieronymus in cap. XXI Matth. dicens: « Nemo ergo putet ex duobus verbis, Græco videlicet et Hebræo sermone esse compositum, sed totum Hebraicum, etc. » Putabatur, forte *ὡς* Græcum esse, et *ὄσαν*, Hebraicum : quam opinionem refellit hoc loco S. Doctor, monens nomen totum esse Hebræum.

Ex ignorato, vel male edito volumine Hebraicorum Nominum alios errores bene multos propagatos fuisse apud interpretes hodiernosque scriptores, levi opera ostendere potuissent; sed exempla jam allata, quia insigniora sunt et domestica, pro sexcentis aliis sufficere credo. Nec tamen silentio præterire mihi licet, quod de *Osanna* interpres Latinus edidit ex Catena Græca in Joannem ad finem cap. VII. Ridiculum enim non possit, dum Græca isthæc interpretaretur: *ὡς ὄσα γὰρ ἔστιν ὄσαν* vel *ὄσαν ὄσαν*, ὁ Θεὸς, ὁ Θεὸς ἰσὺς γὰρ καὶ Ἐὐὰ, καὶ Ἐβραῖος ὁ Θεὸς ἰσὺς γὰρ καὶ Ἐὐὰ. Hoc est, si interpreti credimus: *Jubil enim est Hosanna geminatum, id est Deus, Deus; Jehova enim et El apud Hebræos Deus appellatur. Quam absurdum atque alienum sensum a Græco contextu expresserit Latina hæc translatio, facile intelligi qui vel levi aura Hebræi sermonis fuerit afflatus. Quomodo enim in voce *ὡς ὄσα* geminatum *ὄσαν*, et in *Hosanna* duplex *Deus*, id est, bis vocabulum *Deus* inveniri possit, nec Rabbinoorum acutissimus, nec Hebraizantium pertinacissimus explicare sibi permittet: quia stultitia etiam patet falsam et penitus obsonam esse hujusmodi interpretationem. Itaque sensus Scriptoris Græci hic certo certior est, in voce *ὡς ὄσα*, *Jobel*, duplex Dei nomen inveniri, *ἴο* nempe, et *δὲ*, sive *ἴο* et *ἴδὲ*, quod utrumque *Deum* sonat apud*

Hebræos. Deinde *ὡς ὄσα*, species est *ὄσαν*, hoc est, *laudis et confessionis*, ut Græca verba, *ὡς ὄσα γὰρ ἔστιν ὄσαν*, *Jobel enim est Hosanna*, manifeste declarant. *Osanna* vero *gloria et laus* dicitur, id est, *δὲ*, in codice ms. Colberino; quia honoris causa illud nomen fuit olim acclamatum episcopis et presbyteris adventantibus. Unde Hieronymus lib. III Comment. in Matth. cap. XXI: « Cumque manus non audeant injicere sacerdotibus, tamen opera calumniantur; et testimonium populi ad que puerorum, qui clamabant, *Osanna filio David*, vertunt in calumniam: quod videlicet hoc non dicatur nisi soli filio Dei. Videant ergo episcopi, et quantumlibet sancti homines, cum quanto periculo dici ista sibi paliantur: si Domino, cui credentibus fides), pro crimine impingitur. » Eundem Christianorum morem discimus ex Itinerario Hierosolymitano Antonii Monschi, p. 30: « Ibi, inquit, venerunt mulieres in occursum cum infantibus, palmas in manibus tenentes, et ampullas cum rosaceo oleo: et prostrate pedibus nostris, plantas nostras ungebant, cantabantque lingua Ægyptiaca salientes antiphonam: *Benedicti vos a Domino, benedictusque adventus vester, Osanna in excelsis*. » Hinc habes rationem etymologicæ vocis *Osanna*, que secundo loco posita legitur in Colberino exemplari Græco libri Hebraicorum Nominum ubi *ὄσαν* interpretatur *δὲ*, non juxta proprietatem lingue Hebræicæ ad idem elementorum, sed ex usu apud veteres Christianos usurpato, cum obviam procederent ante sanctos homines et episcopos, Christi vicarios doctores, quibus voces *Osanna* in excelsis acclamata fuerunt.

Magnam aliunde præbere potest utilitatem apud studiosos liber Hebraicorum Nominum, in componendis præcipue Criticorum vel interpretum controversiis circa vocabula nonnulla Scripturarum, que diversæ a diversis interpretata contententium animos extollunt vehementer, cum e contrario comprimere debeissent apud Christianos scriptores, qui recti ac veritatis amantes, non disputationem veritate, sed veritatem disputatione se querere profluerunt. Quid de hisce verbis Matthæi, *cujus ventilabrum in manu sua*, non fuit ultra citroque disceptatum apud hodiernos interpretes atque interpretum censors? Nolunt Critici quidam homines ea exemplaria, Matthæi Latinam antiquam Vulgatam complexa, que legunt juxta hodiernam Vulgatam, *cujus ventilabrum in manu sua*: quia Cyprianus ex editione illa antiquissima Evangelii secundum Matthæum legebat, *Ferus palam in manu sua*. Alios videas qui minime ferant eadem Evangelista: verba sic Gallice conversa: *Il a le van en la main*. Ventilabrum enim, si illis credatur, non una tantum, sed utraque manu prehensum fuit ab Antiquis, et agitatum. Quod plures omnino negandum, censoriaque virgula notandum, viva voce ac scriptis observationum libris decernunt. Inter tot studiosorum virorum dissidia, et pugnantem sententiam, si medius constituitur liber Hebraicorum Nominum, *palam ac ventilabrum* pro

eodem instrumento vulgo acceptum apud Veteres perspicue docet; idemque penitus esse in Evangelio *ferus palam in manu sua*; ac eum dicitur, *cujus ventilabrum in manu sua*. Rursus si palam dicitur ventilabrum concedamus, optima erit verba isthæc translatio nostra: *Il a le van en la main*; quia pala una manu tenetur ab agricolis, dum sunt in procienda ad mundandum in area triticum. Exgressionis namque frumentarie sicut in diversis regionibus diverse sunt: ita diverso modo agricolæ excussa frumenta ventilare nulli dubium est. In Occitania cribro in media area suspeso utuntur ventilatores, quod quidem ventilabrum unica manu agitari potest, aut utraque si libeat. Apud nostrates autem Vascones eventilata semper vidi frumenta toto nisu elevantes longe a se ipsis projiciunt grana frumenti paleolis ac festucis permixta: et quibus vento perflante separata defluunt in terram munda atque pargata. Nec interim occasione ventilabri breviter a me perstricta sint ad commendationem libri Hebraicorum Nominum, in quo scriptum legitimus, col. 69: « *Na buzardan, prophetavit palas, que ventilabra vulgo nuncupant*. » Palas igitur, que vulgo dicerentur

ventilabra, in usu Veteres habuisse sæpius ad ventilandum docuit; idemque penitus esse in Hieronymi locis, non uno modo aptus ad Eruditorum lites dirimendas, ac Criticorum cavendas hallucinationes.

Præter jam commemoratas Libri Nominum utilitates multiplices, præcipuum aliam habet in obsecris sacerum Bibliorum illustrandis sermionibus ac trium Scriptorum, quos parentes agnoscit, allegorico sensu probe manifestando. Multa enim clausa ac tenebris obsepta manent in libris sacris, inque Philonis, Origenis, et Hieronymi Commentariis, nisi lucem faciemque lectori præferat ad intelligentiam volumen Hebraicorum Nominum. Sed quia longum est argumenta omnia et exempla singula recensere, quibus utilitas illa peculiaris approbari possit, et eam explicare prope res unius est voluminis: sufficiat prædicitibus antea significasse ad quid maxime valeat; et quasi in quadam brevi tabella sitis pinxisse terrarum, totiusque orbis vastitatem et anitum oceanum, angusto monstrasse compendio. Nec necesse est super hoc sæpe admonere lectorem, et prudentiam ejus studioque diffidere.

PROPHETARUM NOMINA ET NOMINUM ETYMOLOGIÆ

HIERONYMUS.

Osee, interpretatur *ὄσω*, quem nos salvantem possumus dicere.
Joel, *ἄρχόμενος*, id est, incipiens.
Amos, *βαπτίζων*, qui apud Latinos portans dicitur.

Abdias, id est, Obedia, *δοῦλος Κυρίου*, id est, servus Domini.
Jonas, *περιστερὰ*, hoc est, columba.
Micha, *τίς ὡς*, ex duobus orationis partibus nomen compositum, quod apud nos sonat *quis quasi*, aut *quis velut?*
Naum, *παράκλησις*, id est, consolatio.
Abacuc, *περιλαμβανόμενος*, id est, amplexus, sive luctans.
Sophonia, *κρυπταίνος* Κυρίου, hoc est, arcanus Domini.
Aggeus, *ἰσχυρὸς*, quem nos festivum, sive solemne possumus dicere.
Zacharia, *μνήμη Κυρίου*, id est, memoria Domini.
Malachi, *ἀγγέλιος*, hoc est, nuntius meus.

Isaias, *σωτήριος* Κυρίου dicitur, id est, salsus Domini.
Ezechiel, *κράτος* Κυρίου, quod nos robur, vel imperium Domini possumus appellare.
Jeremias, *ὑψαίος* Κυρίου, id est, excelsus Domini.
Daniel, *ἐκείναι με Κύριος*, id est, judicavit me Dominus.

GRÆCI.

Osee, *ὄσάων*, ἢ *ὄσάω*, id est, obumbrans, vel custos.
Joel, *ἀρχαίου* Θεοῦ, dilecti Dei.
Amos, *κρίστηρος*, ἢ *πιστῆς*, ἢ *ἰσὺς ἀποσπῶν*, validus, vel fidelis, vel populum avellens.
Abdias, *δοουλεύου* Κυρίου, servus Domini.

Jonas, *περιστερὰ*, id est, columba.
Michæas, *τίς οὗτος* βασιλέως, hoc est, quis iste rex?
Naum, *παράκλησις*, id est, consolatio.
Ambacum, *πατὴρ ἐρίφου*, hoc est, pater suscitans.
Sophoniam, *σοφία* αὐτοῦ, id est, intelligentem ipsam.
Aggeus, *ἰσχυρὸς* αἰσίου, instum agentis.

Zacharias, *ναχρὰς* λέων, id est, victor leo.
Malachias, *ἀγγέλιος*, ἢ *σωτήριος* Κυρίου, id est, angelus, vel salsus Domini.
Isaias, *σωτήριος* Κυρίου, hoc est, salsus Domini.
Jezechiel, *κράτος* Θεοῦ, id est, fortitudo Dei.

Hieremias, *ὑψομένιος* Κυρίου, exaltatus Domini.
Daniel, *κρίστης* αὐτοῦ ἰσχυρὰ, id est, iudicium ejus validum.